

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KOLDING
BYS

SEGLEOG

VAA BEN

KOLDING BYS SEGL OG VAABEN

GEORG BRUNN OG NIELS JACOBSEN:

KOLDING BYS
SEGL OG VAABEN

KOLDING
V. SCHÆFFERS FORLAG
1938

Omslagstegning:
Maleren Anton Schrøder.

Segltegninger:
Litograf M. C. A. Neuhausen.

Bogtryk:
V. Scheffer, Kolding.

»Kolding Bys Segl og Vaaben« tilegnes Kolding Bys Borgere.
Paa Grundlag af Arkivstudier giver Bogen en Skildring af
Koldings Bysegl i de sidste 700 Aar og redegør for det der-
med i Forbindelse staaende Spørgsmaal om Byens Vaaben.
Denne Skildring har medført Undersøgelser angaaende Hellig
Knuds Gildet, det ældste Bystyre og Byens Alder som Køb-
stad. Vi takker Kolding Byraad, som ved en Bevilling har
muliggjort Udgivelsen i et Udstyr, der svarer til Emnet.

Kolding, April 1938.

Georg Brün *Niels Jacobsen*

J Arkivar Grandjeans i 1937 udgivne »Danske Købstæders Segl indtil 1660« findes følgende Meddelelser om Koldings Bysegl. Der er seks, som her anføres med *G. a-f.*

G. a. En paa en af Bølger fremragende Sten siddende, venstrevendt¹⁾, flyvefærdig Ørn og en til venstre herfor opvoksende Blomst. Seglets Diameter er 58 mm. Omskriften er:

SIGILLVM S' KANVTI DE KALDING²⁾,

d. v. s. den hellige Knuds Segl i Kolding.

Seglet er fra Slutningen af det 13. Aarhundrede og findes i Lybæk. Omskriften viser, at det maa have tilhørt St. Knudsgildet. Brevet (Codex Diplomaticus Lubecensis I, 670 f.) er imidlertid udstedt af Advocatus et consules ceterique meliores in Kaldyng, d. v. s. Foged og Raadmænd og de øvrige Bedreborgere i Kolding.

G. b. Samme Motiv. Diameter 59 mm. Stampen, forarbejdet i Malm, opbevares paa Kolding Borgmesterkontor. En Kopi findes i Museet paa Koldinghus. Det ældste kendte Seglaftryk er fra 4. August 1421, det yngste fra 30. Oktober 1536. Om-skriften er: S' CIWITATIS IN KAALDYNG³),

d. v. s. Segl for Byen i Kolding.

Om Figurernes Betydning henviser Arkivar Grandjean til Magistratens Indberetning af 9. April 1746, Eliassens Kolding-bog Side 7 f. og Georg Bruuns »Koldings Oprindelse og Udvikling til 1600« i Byraadsbogen 1933-34, Side 6 ff. Heraf anfører han følgende Udtalelse: »Blomsten er stiliseret og Betydningen tvivlsom. Det er en nærliggende Formodning, at den kunde betegne en Lilje, Symbolet for den hellige Knuds Gilde. Et saadant Gilde fandtes i Kolding fra det 14. Aarhundrede, og dets Medlemmer havde Magten i Byen«. Efter Citatet tilføjer Arkivar Grandjean: »Fundet af I (G. a.), der af Dr. Nørlund henføres til 1250-1300, bestyrker unægteligt den af Rektor Bruun fremsatte Forklaring«.

G. c. Samme Motiv. Renæssanceskjold, paa hvis Sider de to under G. d. nævnte Stængler skimtes. Diameter 32 mm. Findes benyttet fra 11. November 1556 til 24. Februar 1648. Omskriften er:

S' CIVITATIS COLIGENCIS 1555,

d. v. s. den koldingensiske Bys Segl.

G. d. Samme Motiv. Renæssanceskjold, hvorom to Stænger, hver med en firbladet Blomst, og hvorunder to 5 Taller, d. v. s. 1555. Ottekantet Segl, 28 mm. bredt, 31 mm. højt. Arkivar Grandjeans ældste Aftryk er fra Juni 1648. I Landsarkivet i Viborg er senere fundet et Aftryk fra 21. Oktober 1645. Omskriften er:

SIGILLVM SENATVS COLLINGENCIS,

d. v. s. det koldingensiske Raads Segl.

G. e. Samme Motiv. Renæssanceskjold. Arkivar Grandjean kender kun eet Aftryk, fra 9. Oktober 1583. Da dette er meget slet, meddeles i Stedet et andet Aftryk fra Landsarkivet i Viborg, fra 1622. Omskriften er S. C. C., en Forkortelse af Sigillum Civitatis Coldingensis, den koldingensiske Bys Segl. Diameter 25 mm.

G. f. Samme Motiv. Renæssanceskjold. Ottekantet Segl, 18 mm. bredt, 19 mm. højt. Arkivar Grandjean nævner Aftryk fra 1633-34. Omskriften er:

SIGILVM SENATVS COLLINGENCIS,

d. v. s. det koldingensiske Raads Segl.

2.

Der kan være delte Meninger, om G. a. skal kaldes et Bysegel eller et Knudsgildesegl. For det sidste taler Omskriften, for det første den Omstændighed, at det bruges til at bekræfte en Byraadsbeslutning, udstedt af Foged og Raad, dog med Tilføjelsen »og de øvrige Bedreborgere«. Om denne Tilføjelse og det saglige Forhold vil mere blive meddelt i et senere Kapitel. I denne Forbindelse er det nok at sige, at Arkivar Grandjean paa Seglvidenskabens Vegne har afgjort Spørgsmaalet ved at opføre G. a. som Koldings første Bysegel.

Derefter bliver det et af de ældste kendte danske Bysegel. Disses Datering kan tilnærmelsesvis fastsættes saaledes⁴⁾:

Omkring 1250: Aarhus, Randers, Roskilde, Viborg.

1250-1275: København.

1250-1300: Kolding, Ribe.

Allerede 1325 træffer vi et nyt St. Knudsgildesegl i Kolding. Seglpladen er nu i Nationalmuseet, Kopier kan ses i en Montre i Koldinghusmuseet og paa Kolding Borgmesterkontor. Den er af Malm, ca. 7 cm i Diameter, rund, dybtskaaret, med et lille Haandfang. Man ser den hellige Knud siddende paa en Tronstol, med Krone paa Hovedet, Sceptret i højre, Rigsæblet i venstre Haand. Sceptret afsluttes med Liljer. Liljerne, som oprindeligt er Jomfru Marias Symbol, ses paa næsten alle Knudsgildesegl, men ogsaa i adskillige Kongesegl. Langs Signetets Rand læses:

S' DE. CONVIVIO : SANCTI : KANVTI : DE : KOLDIG,

d. v. s. St. Knuds Gildes Segl i Kolding. Det ligner ganske de fleste Knudsgildesegl.

Efter Stilpræget har C. Nyrop⁶⁾ tidsfæstet det til omtrent 1290. Bogstavet o i »Koldig« viser, at det maa være senere, da Eks-empler paa o i Stedet for a (»Kalding«) ikke kendes før 1339. Det er derfor sandsynligere, at det stammer f. Eks. fra 1325⁶⁾.

Spørgsmaalet bliver nu: Betegner det ny Segl fra 1325 en Segldeling eller et Seglskifte? Har Knudsgildet efter 1325 et Segl for dets Raadsmyndighed og et andet for dets almindelige Broderskabs Anliggender? Eller betyder det ny Segl kun, at man har opgivet det gamle for at skabe Ensretning med Hensyn til Knudssegl i Tilslutning til Landets andre Knudsgilder, der alle paa deres Sigiller fremstiller den hellige Knud som Gildets Værnehelgen? Maaske vedtaget paa en Slags Generalforsamling af Repræsentanter fra alle Landets Knudsgilder. En saadan nævnes udtrykkeligt 1256, da atten Oldermænd samledes i Skanør til Vedtagelse af fælles Bestemmelser⁷⁾.

Spørgsmaalene kan ikke besvares sikkert paa Grundlag af det forhaandenværende Materiale. Man maa nøjes med Gisninger. Og det kan da siges, at den første Antagelse – Segldelingen – i nogen Grad støttes af den Omstændighed, at Koldings næste Bysegl – G. b. – fra det gamle Knudsgildesegl har overtaget de to Symboler, Ørnen og Blomsten. Det arvtager og afløser altsaa G. a. Og da Stilpræget i G. b. viser hen til Slutningen af det 14. Aarhundrede, er det en ikke usandsynlig Formodning, at G. a. ogsaa efter 1325 har været brugt som Raadssegl, maaske endda et godt Stykke op i det 14. Aarhundrede.

G. b., Koldings andet Bysegl, træffes første Gang brugt 4. August 1421 under et Vidneudsagn paa Viborg Landsting, at Sønderjylland hører til Danmark, men derfor kan det godt være, og er sandsynligvis, som forsøgt paavist ovenfor, ikke saa lidt ældre. Derefter er det Byens Segl i over 100 Aar, findes sidst brugt den 30. Oktober 1536 til Bekræftelse af de katolske Biskoppers Afsættelse.

Hvorlænge derefter G. b. har været brugt, ved vi ikke, men 11. November 1556 møder vi et nyt Bysegl, G. c. Det angives paa selve Seglpladen at stamme fra 1555. Det bruges i omtrent 100 Aar, sidste Gang 24. Februar 1648. Det er meget uanseligt i Sammenligning med G. b. Figurerne er groft udførte, baade Fuglen og Planten, der er klumpet og mere ligner en Busk end en Blomst. Over Fuglen og Blomsten ligger den øverste Skjoldrand tungt og massivt som en Bro, der trykker hele Kompositionen. I Seglbilledet skimtes to Blomsterstængler, maaske et Levn fra Blomsten i G. b.

Samtidig med dette Segl har man haft et andet, G. e., med Omskriften S. C. C., d. v. s. Sigillum Civitatis Coldingensis, den koldingensiske Bys Segl. Seglbilledet viser indenfor et Renæssanceskjold – ligesom paa G. c. stærkt trykket af Skjoldets øverste Rand – en plump Fugl og et ligesaa plumpt Træ. Skjoldranden omgives paa begge Sider af en Plante- eller Blomsterstængel.

16 Det er umuligt at tidsfæste dette Segl. Dets larvelige Udstyr og den forkortede Omskrift kunde tyde paa, at det var bestemt for den daglige Administration. Da man efter 1555 sandsynligvis har haft tre andre Segl til Raadighed, synes der ikke at have været nogen Grund til ogsaa at anskaffe et fjerde. Men hvis det før 1555 har været en Slags Hjælpesegl til G. b., er det forbløffende, at det ogsaa efter 1555 dukker op gentagne Gange. Det bruges 1583, 28 Aar efter den ny Seglordning i 1555. I 1599 anses det for fint nok til et saa vigtigt Dokument som Markdaners Brandordning for Kolding. Har den myndige Hovedsmand paa Koldinghus tænkt noget derved? Sidste Gang møder vi det 11. Juni 1622 med Betegnelsen »woris Byes Secrete«.

Man har da indenfor Tidsrummet 1555–1648 haft to helt forskellige Bysegl (Sigillum Civitatis), G. c. og G. e. I samme Tidsrum møder man enkelte Gange to Raadssegl (Sigillum Senatus) G. f. to Gange, i 1633–34 og i 1637, G. d. een Gang, i 1645. De er ens i Udstyr, G. d. noget større end G. f., begge ottekantede, med samme Omskrift – Manglen i G. f. af det ene L i SIGILVUM skyldes sikkert Seglstikkerens Sjuskeri. G. d.s Samtidighed med G. c. kan formodes af de to Blomsterstængler, hver med en firbladet Blomst, de samme som paa G. c., men kraftigere præget paa G. d. og fastslaaes af de to 5-Taller paa G. d., der kun kan udfyldes til 1555. Skønt der mangler Aars-tal paa G. f., synes dette at være samtidig med G. d., paa Grund af Figurernes Lighed, samme Udstyr, og den for begge – og ogsaa for G. c. – fælles Stavefejl i Endelsen: -encis for -ensis.

Man kan da fastslaa, at Kolding i 1555 har faaet en ny Seglordning. Man har ladet stikke tre ny Segl, G. c., G. d., G. f. Man har opgivet Brugen af G. b., men bevaret G. e. som Levn fra en tidligere Ordning. Man har saa haft fire Segl i Brug, to Bysegl og to Raadssegl, tilsyneladende brugt i Flæng. Men vi kan ikke forklare, *hvorfor* man har opgivet G. b., *hvorfor* man har haft fire Segl, *hvorfor* man af disse i 90 Aar tilsyne-

ladende kun har brugt de tre. Af de fire Sigiller eksisterede 17
G. d. og G. f. endnu omkring 1800, nu er de alle forsvundet.

En Sammenligning af de to Segl G. a. og G. b. med de fire andre – G. c., G. d., G. e., G. f. – viser, at Heraldikens Blomstringstid længst var forbi i det 16. Aarhundrede. Man havde ikke mere Brug for fint stukne heraldiske Kunstværker, men for let anvendeligt Værktøj til den daglige Administration. Forskellen og Tilbagegangen viser sig ikke blot i Seglenes Størrelse, men i hele Udstyret og den plumpe Fremstilling af Figurerne.

3.

Arkivar Grandjean meddeler, at G. f. i en Skrivelse fra 1633–34 kaldes »Borgemesteres og Raadmendtz Secret«. Senere er i Landsarkivet i Viborg fundet et Brev fra 1637, i hvilket G. f. kaldes »woris Raads Secrete«. I en Skrivelse samme Sted fra 1622 kaldes G. e. »woris Byes Sekrete« og 21. Oktober 1645 G. d. »woris Raads Secrete«.

Secretum – Forkortelse af Sigillum Secretum, det hemmelige Segl, det private Segl – var oprindelig Navnet paa det af Konger brugte Segl til private og rent personlige Breve, medens Statsseglet opbevaredes af Kansleren (»Storseglbevareren«). I nogle danske Købstæder findes ved Siden af Sigillum et Segl, der har Omskriften Secretum. Men dette Secretum er ikke altid mindre end det samtidige Sigillum, og Brevenes Tekst er meget ofte i Modstrid med den Betegnelse, der forekommer i det paa dem benyttede Segl. Efterhaanden har man aabenbart ikke lagt nogensomhelst Vægt paa de forskellige Betegnelser, hvis oprindelige Betydning gik i Glemme.

Af Koldings fire Segl i Tiden 1555–1648 er G. c., som dog i denne Tid findes i talrige Aftryk, det eneste, som aldrig kaldes »Secrete«. Det kunde maaske vise, at det har været betragtet som Hovedseglet. G. e.s tarvelige Udstyr kunde nok vise, at det har været tænkt som Hjælpesegl til et større Bysegl, G. b. før 1555, G. c. efter 1555. Ikke desto mindre bruges det som Bysegl paa et saa vigtigt Dokument som Markdaners Brandordning i 1599. For Raadsseglenes Vedkommende kunde man antage, at G. f. var en Slags Secret til G. d., men da man ikke

kender disse to Segls samtidige Brug efter 1555, kan intet siges med Sikkerhed, og i 1645 kaldes det større et *Secrete*. Aabenbart er i Kolding som i andre Byer en oprindelig Forskel mellem de to Ord *Sigillum* og *Secretum* hurtigt gaaet i Glemme, saa at *Secretum* har faaet Betydning af et almindeligt Segl.

I denne Forbindelse er det ret interessant, at Koldings gamle »Bysbog« i 1596 under en Beslutning har Aftryk af det samlede Raads – altsaa baade »Borgemesteres og Raadmendtz« Segl, med Forbogslaver og Bomærker^{a)}.

Anders Simonsen. Anker Mogensen.
Borgmestre.

Peder Andersen. Anders Bogvad. Oulte Gregersen. Niels Hansen.
Jacob Pedersen Tonder. Niels Bjerndrup. Jep Hansen Bogvad.
Raadmænd.

Maaske har man, for at undgaa denne mere omstændelige Administration, paa et eller andet Tidspunkt besluttet sig til at bruge G. f. Men dette er kun en Formodning.

20 Ordet Secretum anvendes af Pontoppidan i Danske Atlas V, Side 880 i Gengivelsen af Byens Segl. Afbildningen synes at

være efter G. d., men er meget unøjagtig, baade i Størrelse, Tegning og Omskrift. Denne lyder:

SECRETVM SENATVS KOLDINGENSIS,

d. v. s. det koldingensiske Raads Secret. Det kan anses for sikkert, at Kolding aldrig har haft et saadant Bysegl, bl. a. fordi Fyhn meddeler, at man paa hans Tid brugte to Bysegl, der efter Omskriften maa have været G. d. og G. f.⁹)

4.

I en Indberetning af 9. April 1746 fra Koldings Magistrat til det kongelige Kancelli læses følgende Meddelelse om Byens Segl:

»Colding Byes Waaben og Signette bestaar 1. af Ørnen paa Højenhald effter dend Høy, Slottet er bygt paa, eller effter Slotted, som de gamle skal have i Begyndelsen kaldet Ørns eller Ahrnsborg, men nu nefnes Coldinghuus. 2. af Linden i dyben Dall, effter een eller mange Linde paa det Stæd, som Colding Kiercke nu staar paa; dend første eldgamle Byens Signette er endnu her ved den største, j forrige Tiider brugt til Vox, dend mindre er dend j vore Tider brugelige til Lak. Begge uden Aars Tall, hvis Ælde derfor er os u-bevidst«. Under Skrivelsen findes Seglaftryk af G. d. og G. b.

Udtrykkene »Ørnen paa Højenhald« og »Linden i dyben Dall« i Magistratens Skrivelse stammer fra en Riddervise. I denne Vises ældste Opskrift, der er fra 1555, lyder første Vers:

Ørnynn handtt siider paa høgenn haldtt,¹⁰⁾
 oc lynenn ¹¹⁾ hun stander i dipenn dall.
 Oc i thenn lyenn ther siunger eenn ster.
 Oc suendenn then forglemmer hun aldriig.

Visen, som menes at være digtet i Slutningen af det 15. Aarhundrede, handler om en ung Adelsmand, som gaar paa Jagt i den grønne Lund. Her møder han under den grønne Lind en skøn, adelig Jomfru, som han lokker med fagre Løfter. Den lange Nat laa de i Skoven og lyttede til Fuglenes Sang. Næste Morgen forlod han hende.

I en yngre Opskrift lyder Vers 2:

Forinden den Lind der siunger en Stær.
 Det er saa faurt paa Bovet Kiær.
 Der voxer op Lind, der siunger Stær.

Visen var i det 16. og 17. Aarhundrede en af de mest yndede Selskabs- og Gildeviser, et Udtryk for overgIVEN og løssluppen Lystighed, naar Deltagerne havde drukkert sig en god Rus. Historikeren Lyschander (død 1624) skriver om Købstaden Kolding i Fortalen til sin aldrig fuldendte danske Krønike: »Og der som nu slottet staer, hafver boet adelsfolck, som hafver ført en ørn i deris vaaben, og neden, som byen nu ligger, hafver en iomfru af de Krummediger hafft sit herre-sæde, om huis beggis kierlighed de gamle hafver vist i fæderne tidt meget at sige, og der-om siunger i deres samling og verdskaff¹²⁾. Stedfæstelsen udgaar øjensynlig fra Visens første Vers. »Ørnen paa højen Hald« er opfattet som en Ridder paa Slotsbanken med en Ørn i sit Vaaben, »Linden i dyben Dal« er henført til Slægten Krummedige, der i sit Vaaben førte en grøn Lind¹³⁾. En Sammenhæng mellem Byens Vaaben og Visens første Vers forudsættes stiltiende af Lyschander, og den omtales tydeligt hos de lidt senere topografiske Forfattere. Den første af disse er Resen (1625–1688), som i sit utrykte Atlas Danicus VI, Side 689 giver de forskellige Tydninger af Ørnen og Linden paa Koldings Byvaaben. Han meddeler som sikkert, at Borgen i gammel Tid hed Arendtborg eller Ørnsborg. Ørnen er efter nogles Mening Tegnet paa, at her endte det tyske Romerrige, »der jo ogsaa har en Ørn som Vaabenmærke«, medens Linden betegner Danmark. Efter andres Mening stammer de to Symboler fra de mange Linde, som voksede i Egnen, og de mange Ørne, der hidlokkedes af de mange Lig af Folk, der dræbtes i de talrige Slag i Koldings Nærhed. Andre søger Oprindelsen i et gammelt Ordsprog om Ørnen og Linden. Resen siger, at han ikke kender dette, men at det maaske ligger til Grund for Sangen om Ørnen, der »sidder paa Høyen Hald, og Linden, som stander i Dyben dahl, forinden den Lind der siunger dend Stær«. Han tilføjer, at nogle siger, at »boved Kiær« er et Mose-drag i Koldings Nærhed.

I Hoffmans Fundatser IV, Side 678 (udgivet 1759) siges om-

trent det samme som hos Resen: »Om Vaabnets Opkomst – en Ørn, der staar paa en Bakke med udstrakte Vinger, og en Lind, som voxer i en Dal – ere uvisse Gisninger. Nogle mene, at hermed sigtes til en gammel Viise, der begynder saaledes: Ørnen sidder paa Høyen Hald o. s. v. Andre mene, at Hertugerne af Synder-Jylland har oprejst denne Ørn som et Grændse-Tegn, og har ved Linden vildet betyde Danmark. Andre er af den Mening, at der forðum har været mange Linde, som og mange Ørne holdt sig hertil, formedelst de døde Kroppe, der fandtes af dem, som vare ihjelslagne i de Felt-slage, som her siges forðum at have staaet«.

Endnu mere kortfattet er Pontoppidan i Danske Atlas V, Side 880 (udgivet 1769). Han nøjes med at meddele, at »Byens *Vaaben*, som den bruges i Stads-Seiglet, er en Ørn med udslagne Vinger, som staar paa et *Bierg*, hvor neden for ligesom i en Dal voxer et Træ paa en mindre Bakke. Med det første betegnes *Slottet*, som er bygt paa en Bakke og siges forðum at have heddet *Ørnsborg*, med det sidste forstaas Byen, som er anlagt neden for Slottet og med Bakker omgivent«.

Af Byens egne Historikere meddeler Tauber¹⁴⁾ ganske kort, at Slottets ældste Navn er Ørneborg, »som endnu sees af Byens *Vaaben* (en Ørn og en Lind) og Udtrykkene i Kjempevisen:

»Ørnen sidder paa højen Hal.
Linden stander i dyben Dal.«

Fyhn dvæler med synlig Glæde ved Spørgsmaalet om Ørnen og Linden, idet han drøfter de forskellige Muligheder. Han forkaster den Tydning, at »Linden repræsenterer Dannemark og Ørnen det hellige romerske Riges Grændser«, med Henvisning til, at Kolding rimeligvis var til, førend den romerske Ørn (der desuden er flakt) nærmede sig Nørrejylland, og at der indtil 1806, da det tyske Rige opløstes, stod over Rendsborgs gamle Port mod Holsten: Eidora Romani terminus imperii (Ejderen er Romerrigets Grænse). Snarere kunde efter hans Mening Nøglen til Vaabnets Tydning være, at »Slots-

24 banken fra umindelige Tider af kan have baaret Navn af Ørnebjerg«. »Andre søge Vaabenets Oprindelse i de mange Ørne, der i ældre Tider holdt sig til Valpladsene i Koldings Omegn, og de Lindtræer, som paa samme Tid skal have omgivet Byen«. Som en fjerde Mulighed nævnes, at Vaabnets Oprindelse skyldes en gammel Borgstuevise, der begynder saaledes:

Ørnen sidder paa høien Hal,
Oc Linden, den stander i dyben Dal.
Forinden den Lind, der siunger en Stær, o. s. v.

Derefter fortsætter Fyhn: »Og hvor sang Stæren? Visen svarer: »i det faure Bovet-Kjær, *der skal have været et sum-pigt Sted ved Kolding*«. Tilføjelsen viser, at Fyhns Hjerte er med i denne Tydning. Og han slutter saa sin Udredning af Spørgsmaalet saaledes: »Tager man Slottets høie og Byens lave Beliggenhed i Betragtning, kunde, efter min Formening, Ørnen gjerne billedligen forestille hiint og Linden denne. Den stolte Ørn sidder nu desværre! ei længer paa høien Hal; over Linden, som end staaer ydmyg i Dalen, holde Forsynet sin beskjerme Haand!«¹⁵⁾ Fyhns Bog udkom i 1848.

Med sin kritisk-historiske Indstilling maatte Eliassen se ganske anderledes end Fyhn paa Sagen. Da han manglede det afgørende Bevis til at kunne hugge igennem det tætte Væv af Sagn og Fantasi, maatte han nøjes med at pille Dele af det i Stumper og Stykker. Han meddeler Riddervisens Indhold, men forkaster enhver »Forbindelse mellem den kaade Vise og Koldinghus og Byen«. Sagnet om en tidligere »Ørneborg« paa Slotsbakken er uden historisk Hjemmel. Dette Sagn kan stamme fra Byens gamle Segl (1421), »der viser en Ørn paa en Høj og et Træ (en Lind?) ved Højens Fod«. Eliassen tør dog ikke afvise den Mulighed, at »dette Segl *rent billedligt* betegner Slottet paa Bakken, der vogter den i Dalen fremblomstrende By«¹⁶⁾.

5.

Den første Omtale af Koldings Vaaben findes paa Bagsiden af Rantzaus Kort fra ca. 1585. Det hedder i Rantzaus latinske prosaiske Tekst, at Byen menes at have faaet sit Navn af en Bakke og et Træ ved Bakkens Fod, »saaledes som selve Byvaabnet synes at vise: en Ørn, der bygger Rede paa en Bakke, og et Træ, der vokser op i Dalen, hvorfra Byen har faaet sit danske Navn *Colling* eller, som andre udtaler det, *Colding*«.

Samme Tanke udvikles nærmere i et eftersat latinsk Digt:

Traxerit vnde meum nomen veneranda vetustas,
 Offertur si quis, quem didicisse juuat:
 Is sanc a *ligno*, nec non a *colle* propinquo
 Conueniens nomen nouerit esse mihi.

I Dr. phil. Moths Oversættelse (Eliassen: Kolding, Side 80):

Findes der nogen, der spørger, og hvem det lyster at vide,
 Hvi man i fordums Tid Navnet, jeg bærer, mig gav,
 Ham skal det siges, at Træet og Kollen, der knejser ved Siden,
 Givet har til mit Navn ret en fortræffelig Grund.

Hvis man tager Rantzau ganske bogstaveligt, udleder han altsaa Byens Navn af de *latinske* Ord *collis* (en Høj) og *lignum* (egentlig Ved, Brændsel, sjældent et Træ), en Udledning, der næppe kunde anses for urimelig i en Tid, da man sværmede for latinske Forklaringer paa danske Bynavne. Paa Grund af Udtrykket »sit *danske* Navn« i den prosaiske Tekst, er det dog mere sandsynligt, at Rantzaus latinske poetiske Omskrivning af den danske Forklaring er en Leg med Ord, idet han gaar ud fra den lokale Tydning af Navnet som stammende fra to *danske* Ord: *Kol*¹⁷) (Bakke) og *Lindetræet*. Dette vilde ogsaa forklare den sære Brug af *lignum* i Betydningen *et Træ*, saaledes benyttet for at lede Tanken hen paa *Lind*, der danner

26 en Slags Halvrim til *lign*, første Stavelse i *lignum*. At i hvert Fald *Linden* har været en af Rantzaus Forudsætninger, kan sikkert sluttes dels af Lyschanders Side 22 omtalte Meddelelse om Stedfæstelsen af Visen om Ørnen og Linden til Kolding, dels af Rantzaus Gengivelse af Byens Vaaben, i hvilket det bredkronede Træ stærkt minder om en Lind.

Med det lokale Sagn om Ørnen og Linden som Udgangspunkt fremsætter Rantzau altsaa den Fortolkning af Bynavnet, at sidste Led i Kolding er et Ord, der betyder *Træ*, sandsynligvis *Lind*.

At Rantzaus Tydning af Bynavnet har været omstridt, ses af, at der omtrent samtidig blev fremsat en helt anden Forklaring. I sin »Ny Danmarksbeskrivelse« fra 1594 meddeler Jonas Coldingensis, før 1578 Kapellan og Skolemester i Kolding, dernæst Præst i Andst og Gjesten, at Kolding omtales af Ptolemæus, en græsk Astronom og Geograf i det andet Aarhundrede efter Chr. F. Meddelelsen i denne Form er urigtig. Den græske Forfatter siger kun, at der paa den cimbriske Halvø boede en Stamme ved Navn *Chali*. At man i det 16. og 17. Aarhundredes lærde Lav mente, at Folkenavnet Chali laa til Grund til Bynavnet Kolding (eller i den ældre Form »Kalding«) ses af en paa Latin skrivende historisk Forfatter, Pontanus, der i sit Værk fra 1631 har denne Forklaring. Forklaringen er baade sagligt og sprogligt umulig, en smuk Parallel til Tydningen af Gadenavnet »Katsund«, som stammende fra Folkenavnet »Chatti«, d. v. s. Hesserne¹⁸).

Rantzaus Tydning af Bynavnet er nu opgivet. Det samme gælder alle de andre senere fremsatte Forklaringer, Resens, der anser Kolding (tidligere »Kalding«) for en Sammentrækning af Kallething d. v. s. Kalvething efter det gamle Kvægmarked i Kolding, den af Pontoppidan og Aagaard anførte af de omliggende Høje (paa Latin: Colles), desuden Afledning af en opdigtet Høvding, Kall eller Kalf, og den mest komiske, som med Udgangspunkt i Bynavnet paa G. b. (»Kaaldyng«)

mener, at dette betyder Kaaldyngge, idet Planten opfattes som en Kaalplante – maaske har man tænkt paa Fremstillingen af Plantevæksten i G. c., G. d., G. f. –, og Bakken degraderes til en Dyngge. Det maa nu anses for bevist, at Navnet »Kolding« – før 1300 »Kalding« – stammer fra Tillægsordet »kold« – før 1300 »kald« – samt Afledningsendelsen »inge« og betyder »det kolde Sted«¹⁹⁾.

6.

Rantzaus »Byvaaben« er fra ca. 1585, Seglet G. b. var i Brug i 1536. I Løbet af disse 50 Aar har Seglets Figurer og deres Stilling undergaaet en stor Forandring. Den stiliserede Blomst paa G. b. er erstattet med en Lind. I G. b. staar Ørnen paa en ikke særlig høj Sten, hos Rantzau paa et højtragende Fjeld, utvivlsomt paavirket af Riddervisens »paa højen Hald«, svarende til Beskrivelsen i Rantzaus prosaiske Tekst, at »Ørnen bygger Rede« paa en Bakke. Rantzaus Tegning anbringer Ørnen til højre, Træet til venstre, medens de tre Segl fra 1555 har

Ørnen til venstre og Træet til højre. Det samme er Tilfældet med den Sandstenstavle, som i 1609 blev anbragt paa Raadhuset, og som vil blive omtalt i et senere Kapitel. Rantzaus »Byvaaben« er da kun en fri, dekorativ Udformning af de to Symboler under Paavirkning af Riddervisens Stedfæstelse til Kolding. Men at denne Paavirkning og altsaa Stedfæstelsen er før Rantzau, ses af Træet paa de tre Segl fra 1555.

Man har da paa et eller andet Tidspunkt mellem 1536 og 1555 opgivet Blomsten som Bysymbol og erstattet den med et Træ, idet dog Seglstikkeren paa G. c. og G. d. – tydeligt paa

G. d. – har præget to Blomsterstængler, maaske som en Erstatning for den opgivne Blomst. I hvert Fald fra 1555 er det fastslaaet, at Byens Vaaben er en Ørn paa en Bakke, med et til højre opvoksende Træ, altid opfattet som en Lind, en Opfattelse som uden Modsigelse er fremsat af alle de historiske Forfattere, som har beskæftiget sig med Sagen, fra Rantzau til Fyhn, hos Eliassen med Forbehold.

7.

Eliassens Forbehold overfor Tydningen af Ørnen »paa højen Hald«, Sagnet om en gammel Ørneborg, og Linden som oprindeligt Bysymbol er omtalt Side 24. Eliassen kunde se, at Grundlaget for de vidtgaaende Slutninger om Byens Forhistorie, som hans Forgængere havde fremsat, var meget løst, men han manglede Materiale til at bevise dette. Materialet foreligger nu i Brevet²⁰⁾ i Lybæks Stadsarkiv om en Byraadsbeslutning af Koldings Byraad fra Tiden 1250–1300 med vedhængende Seglaftryk. Seglet er G. a., og Brevet meddeles her i fotografisk Gengivelse.

Den latinske Tekst lyder:

Dilectis in christo amicis suis, Aduocato et consulibus et uniuersis burgensibus lybec inhabitantibus Aduocatus et consules ceterique meliores in kaldyng salutem et cincere dileccionis famulatum. Vestre satis notum est uniuersitati, quod bona, que uillani nostri post propinquos suos cognatos apud uos interfectos iure hereditare deberent, a uobis optinere non potuerunt, priusquam promisimus consulibus uuismerie et ipsi uobis promiserunt, ut uobis litteras nostras apertas mitteremus, ut ueri sunt heredes et nulli de cetero a uobis bona illa exhibeant, quas ad presens habetis. Vnde uestram rogamus uniuersitatem, quatenus, diuine remuneracionis intuitu, ac precum nostrarum interuentu, bona eis iure adtinencia, si non habuerant, eis conferre uelitis: Scientes, quod apud uos et uestros in casu consimili uolumus et cupimus promereri. Valete.

I Oversættelse:

Til deres elskede Venner i Kristus, Fogden og Raad-mændene og samtlige i Lybæk boende Borgere sender

Dilecti in x̄ amicos sint aduocato & consulis & universis burgensibus locorum inhabitantibus. Aduocato & consules ceteri q̄ m̄thores in Ralsdyng
salute & cetera dilectionis familiarit̄. V̄s sacris notū ē uniuersis qd̄ bona que uillani n̄ri post propinquos suos cognatos .p̄ uos inter
fectos iure hereditate deberent a uob̄ op̄ari non poterūt prius qm̄ p̄missi consulis iustitiae & ipsi uob̄ p̄miserūt ut uob̄ litter
tas n̄ra apertal mitterem̄ ut ueni sūt heredes & nulli doceero a uob̄ bona illa exhibeant. equal̄ ad p̄sens habetis unde uiam roga
mus uniuersitate q̄ten̄ diuine remuneracionis meriti ac p̄en̄ m̄ariū meritiū bona eis iure accindicia si n̄ habuerūt eis cōferri ueli
et. S̄ced̄ qd̄ ap̄ uos & utros in casu cōmuni uelut & cupimus p̄ueneri. Na le et

6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20

32 Fogden og Raadmændene og de øvrige Bedreborgere i Kolding Hilsen og Forsikring om oprigtig Kærlighed. Det er vel kendt for Eders Samfund, at nogle af vore Bymænd ikke af Eder har kunnet faa udleveret det Gods, som de med Rette burde arve efter deres nærstaaende Slægtninge, der er dræbt hos Eder, før vi lovede Wismars Raadmænd, og disse lovede Eder, at vi skulde sende Eder vort aabne Brev, om at de er de sande Arvinger, og at ingen for øvrigt vil kræve det Gods af Eder, hvilket Brev I nu har. Derfor beder vi Eders Samfund, at I, med den guddommelige Gengæld for Øje og i Kraft af vore Bønner, vil overdrage dem det Gods, som med Rette tilhører dem, hvis de ikke allerede har faaet det, vel vidende, at i en lignende Sag har vi Vilje og Ønske om at gøre os fortjent af Eder og Eders Borgere. Lev vel.

Sagkyndige sætter Brevet til Tiden 1250–1300. Det vedhængende Segl er G. a., med Omskriften: SIGILLVM S' KANVTI DE KALDING, d. v. s. Seglet for den hellige Knud i Kolding.

8.

Der haves kun faa Oplysninger om Knudsgildet i Kolding. Af det Side 14 gengivne Segl har man kunnét slutte, at et saadant fandtes i Byen i det 14. Aarhundrede. Brevet og det ny Segl rykker Gildets Tilstedeværelse tilbage til det 13. Aarhundredes sidste Halvdel. Af Gildeskraaen fra 1393 eksisterede saa sent som i 1818 et lille Brudstykke, som Rektor Tauber købte ved Auktionen efter Borgmester Junghans. Brudstykket, som nu er forsvundet, men hvis Ordlyd kendes fra Taubers »Breve fra Kolding«, giver fyldige Regler for passende Opførsel ved de festlige Sammenkomster. Det lyder i Oversættelse:²¹⁾

»Bestemmelser og Bordlove for den hellige Knuds Gilde i Kolding 1393.

Enhver Broder skal tage sin Hovedbeklædning af, naar Lysene bringes ind, eller betale to Lybsk.

Nævner nogen Broder (eller Søster) sin Broder med et ulovligt Navn, saasom Nidding eller Horesøn eller deslige, skal han, naar han ved gode Mænds Vidnesbyrd derom overbevises, give Brødrene fem Sterling og lige saa meget, hver Gang han gør det.

Støder nogen Broder en Broder fra hans Plads eller med Vold bemægtiger sig en andens Plads, skal han betale to Lybsk.

Dersom nogen skriger op uden Grund og ved sin Skrigen forulemper Brødrene, skal han betale to Lybsk.

Hvor som helst nogen saarer sin Broder, skal han give en Kande Øl til Brødrene og lige saa meget til den saarede. Slaar han ham med Træ, skal han give lige saa meget, men slaar han ham med Næven, skal han give Brødrene en halv Kande Øl og den saarede lige saa meget, og lige saa meget skal han give, hvis han trækker ham ved Haarene.

Sidder nogen Broder og sover ved Gildet, skal han betale to Lybsk, men lægger han sig til Ro i Gildehuset og undlader at gaa hjem, skal han betale fire Lybsk.

Brækker nogen sig i Gildehuset, skal han give en halv Kande Øl. Gør han dette i Huset foran Stuen eller i Gaarden, skal han give ti Sterling.

Spilder nogen mere Drikke, end han kan skjule med Foden, skal han give to Lybsk«.

Lignende Bestemmelser, der viser Tidens Raahed og Drikfældighed, findes i andre Gilders Skraacr.

I Christian I's Privilegium fra 1452 bestemmes, at Gildebødrenes Ed skal gælde lig med kødelige Slægtnings Ed: »Om nogen tiltaler Bymen, som i sante Kanuti gildæ æræ eller noget Borger i Byen boer, for noget sagh, en hvorførend han skuldæ werigh segh meth neffind i køn effther landtzlogh, tha maa han segh werigh meth sancte kanuti gildæbrødhres logh och retheyt«.

At Gildet har haft en Knudsgaard i Laasbykvarteret, ses af et Tingsvidne fra 1484, lydende paa, at Borgmester Anders Hansen og Nis Petersen, Oldermænd i Knudsgildet, Raadmand Erik Jude, Skørsmand i samme Gilde, tillige med seks andre Mænd tilskøder denne Gaard til Dionysius Jensen, Sognepræst i Eltang, med den Tilføjelse, at, hvis Præsten eller hans Arvinger ønsker at afhænde Gaarden, skal Knudsgildets Forstander paa Gildets Vegne eller Borgmester og Raad have Forret til Pant eller Køb. Tingsvidnet viser, at der i Kolding, som i andre Byer, har været en Forbindelse mellem Knudsgildet og Raadet. Den i Dokumentet omtalte »Skørsmand« var Oldermændens Hjælper ved Indkrævning af Bøder. Gaarden siges af Fyhn at være Laasbygade Matr. 56, uden Bevis, maaske paa Fyhns Tid en stedlig Tradition ²²).

Der hviler et Slør over de middelalderlige Gilders Oprindelse. Selve Ordet er tvivlsomt, idet nogle afleder det af et

germansk Ord: *Pengebidrag*, andre af et keltisk: *Offer*. Det sidste skulde hentyde til Drikkelagenes Forbindelse med de oprindelige, hedenske Ofringer. Det er sandsynligt, at Gilderne stammer ned fra Hedenskabet, men under Kristendommens Paavirkning er tyet ind under en Helgens Beskyttelse. I Danmark nævnes de omkring 1100. Man kan tænke sig, at Byernes Indbyggere under de usikre Samfundsforhold har sluttet sig sammen til gensidig Beskyttelse i alle Retsforhold og økonomiske Anliggender. Medlemmerne skulde være som Brødre – sammenlign Udtrykkene »Broder« og »Søster« i den ovenfor meddelte Gildeskraa, og Bestemmelsen i Christian I's Privilegium, at en Gildebroders Ed skulde gælde lig med en kødelig Slægtnings Ed – med Slægtskabets Pligt til at beskytte hverandre under Forfølgelser, aflægge Vidnesbyrd i Retssager, yde økonomisk Hjælp, naar Tab ramte en Broder, f. Eks. ved Stranding eller Ildsvaade. En særlig Pligt, der stammer ned fra Hedenskabet, var Hævn af Broders Drab enten ved Mandebod eller ved Blodhævn. Det bedst kendte Eksempel er Kong Niels' Drab 1134 i Slesvig, da Knudsbrødrene dræbte Kongen for at hævne Mordet paa Knud Lavard, Gildets tidligere Oldermann. Gildeskraaerne viser, at Medlemmerne udøvede Domsmyndighed i mange Sager mellem Brødrene indbyrdes. Her ved fik Gilderne stor Indflydelse i Bystyrelsen, og meget tyder paa, at der har været nøje Samarbejde i adskillige Byer mellem Gildet og Magistraten. Efterhaanden som Kronens Magt i Byerne voksede, maatte den se med Mistillid til Gildernes selvstændige Myndighed, f. Eks. deres Domsmyndighed ved Siden af Bytingets. Regeringens Bestræbelser er da ganske naturligt gaaet ud paa at indskrænke denne Myndighed. Dette skete i mange Byer hen imod Aar 1500.

Det mest ansete Gilde var Knudsgildet, der fandtes i 35 danske Byer, f. Eks. Flensborg, Ribe, Kolding, Randers, Odense og Malmø. Dets Værnehelgen var Knud den Hellige, hvis Dødsdag, 10. Juli, hvert Aar helligholdtes i alle danske Kirker.

36 Oprindelig har maaske de fleste af Knudsgilderne haft Knud Lavard til Værnehelgen, den folkekære Knud Lavard, medens den i sin Kongetid ilde lidte Knud den Hellige først blev den foretrukne, efterhaanden som han blev Danmarks officielle Helgen, og som saadan støttedes af Gejstligheden. I Tidens Løb er saa de to Helgener Knud gaaet sammen til een Person, uden at Gildebrødrene i Almindelighed har tænkt paa, om deres Knud var Knud Konge eller Knud Hertug.

Gilderne har haft deres egne Bygninger, saaledes ogsaa Knudsgildet i Kolding. At disse har været anseelige, ses f. Eks. af et Vers i »Peder Smed og Adser Bonde« fra Begyndelsen af det 16. Aarhundrede:

Hvor mand kommer i Randers eller Ribe,
i Viborg, Aarss, Olborg eller Nibe
oc spør, huess er den store gaard
eller det skøne huss, her staar,
da faar mand saadan suar igen:
det hører til det store kallent²³),
til S. Peders gilde eller S. Knutz,
S. Søffuerens alter eller S. Giertrutz.

Gildehusene havde Klokker, der kaldte Brødrene og Søstrene til de fælles festlige Sammenkomster, af hvilke der var mindst fire hvert Aar. Festligheden begyndte med Bøn og Sang, derefter oplæstes Gildets Skraa og Statuter, fælles Gildesansliggender drøftedes, Stridigheder bilagdes, Forlig stiftedes. Mange og gode Retter blev baaret rundt af Skafferne, »Tøndebrødrene« og »Tøndesøstrene«. Man nød Livet, spiste rigeligt, drak endnu rigeligere. Efterhaanden som Gildernes Domsmyndighed gik over til Bytinget og Magistraten, og der blev færre alvorlige Sager at drøfte ved Møderne, blev Maden og Øllet Hovedsagen, saa at Gilderne kom i stærkt Vanry som Æde- og Svirelag. De fleste blev nedlagt i Reformationstiden, enkelte har holdt sig til vor Tid som selskabelige Foreninger, Skydeselskaber (»Papegøjegilder«) eller velgørende Institutioner²⁴).

9.

Brevet til Lybæk er den ældste bevarede Skrivelse, sendt fra Kolding. Det er tillige Byens ældste kendte Byraadsbeslutning. Den er nu i fotografisk Gengivelse med Oversættelse og en kort historisk Redegørelse ophængt paa Byraadskontoret. Trods sin Korthed giver den interessante Bidrag til Byens Historie i sidste Halvdel af det 13. Aarhundrede.

Den viser for det første, at der allerede i Tiden 1250–1300 har været Forbindelse, d. v. s. Handelsforbindelse mellem Kolding og de vendiske Byer, noget vi kender saa godt for de senere Aarhundreder.

Den vidner dernæst om, at Kolding allerede i det 13. Aarhundrede har haft det Bystyre, bestaaende af Foged²⁶) og Raad, hvorom den hidtidige første Beretning var Valdemars Privilegium af 1327. Fogden var Kongens civile Tjenestemand, der forvaltede Retten i Bytinget, varetog Kongens økonomiske Interesser og paa Kongens Vegne udøvede et kontrollerende Tilsyn med Raadet. Raadet var den Forsamling af senere i Almindelighed otte Mænd, der med næsten uindskrænket Myndighed afgjorde alle Byens Anliggender. Med et fra Italien hentet Navn kaldes de i alle latinske Dokumenter consules. Det var Byens rigeste og mægtigste Mænd, fra 1422 altid af Købmandsstanden. Stillingen var oftest livsvarig, og de supplerede sig selv. Alt synes at tale for, at Raadet er et direkte Laan fra de tyske Købstadsforfatninger, og rimeligvis har Hensynet til det daglige Handelsliv været af den største Betydning for dets Fremkomst. Saa godt som alle vore ældre Stadsretter fordrer nemlig Nærværelsen af Vidner, forat Handelsaftaler kunde betragtes som bindende og gyldige for begge Parter, og i Raadet havde man netop en fast Korporation, overfor hvilken

38 alle vigtigere Forretninger kunde afgøres. I Tyskland træffes Raadet tidligst i 1120, i Danmark forekommer Benævnelsen consules første Gang i Ribe 1252, Roskilde 1273, København 1275. Kolding bliver altsaa en af de første danske Byer, som vides at have haft denne Ordning for Bystyre, hvilket i sig selv er Bevis paa et ikke ringe Handelssamkvem med Lybæk og de andre vendiske Handelsbyer.

Brevet nævner ikke Borgmestre (proconsules). Disse er af senere Oprindelse og nævnes første Gang i Danmark i 1342.

Brevet er udstedt af Fogden, Raadmændene og »de øvrige Bedreborgere«. For det første viser Ordet »de øvrige«, at Raadmændene hørte til de »bedre Borgere«. Dernæst fremgaaer det af Tilløjelsen, at ogsaa »de øvrige Bedreborgere« har været medbestemmende ved Brevets Udfærdigelse. Her rejser sig det Spørgsmaal: Hvorledes styredes Byen, før den i Raadet fik det ny Bystyre, f. Eks. før 1250. Om dansk Bystyre før 1250 foreligger kun faa og ikke tydelige Meddelelser. I de allerældste Retskilder fra ca. 1250 findes tilsyneladende intet Organ for Bystyret, idet de anvender Kollektivordene Borgere (cives, villani) eller Menighed (communitas). I enkelte Byer nævnes »seniores« (ordret: de ældre), enten alene eller sammen med Raadmænd (consules). Men man er ikke enig om Betydningen af Ordet »seniores«. Nogle holder for, at dermed skal forstaaes Gildernes Oldermænd. Andre ser, vistnok med større Ret, i disse en Slags kommunale Embedsmænd, noget i Lighed med de saakaldte »Fjerdingsmænd«, et gammelt kommunalt Forfatningsorgan, der tidligst i Købstæderne maatte vige for Raadstyret, medens det levede videre i nogle Landdistrikter²⁰).

I Stedet for »seniores« finder man i Kolding og Æbeltoft Begrebet »meliores«, ordret »de bedre«, altsaa i kommunal Betydning »Bedreborgerne«. Ordet synes at forklare sig selv. Det maa betyde den større eller mindre Gruppe af Mænd, der paa Grund af Dygtighed og Rigdom hævede sig op over det almindelige Borgerskab – communitas, Menigheden, den menige

Almue – og hvis Ord derfor fik Vægt, naar Afgørelser skulde træffes ved Borgernes Bystævner. Der er ingen Tvivl om, at denne Gruppe Mænd udgjorde Grundstammen i Byens Gildebroskerskab, der saaledes med Vægt og Myndighed kunde gøre sine Medlemmers og sin egen kommunale Indflydelse gældende. Den i Brevet antydede Byforfatning betegner altsaa et Overgangsstandpunkt mellem »Bedreborgernes« ældre Styre og det ny Raadsstyre, i Kolding med Knudsgildet som Mellemed.

Side 34 er omtalt det Sammenspil, der synes i Kolding at have været mellem Raadet og Knudsgildet, og ogsaa fra andre Byer foreligger Vidnesbyrd om, at Knudsgilderne har haft stor kommunal Indflydelse, idet Borgmestre og Raadmænd ofte samtidig har været Gildernes Oldermænd. Men det hævdes af de mest sagkyndige, at Gilderne ikke har haft nogen *direkte* Indflydelse paa Bystyret, at der ikke *retsligt* har været nogen Forbindelse mellem de to Institutioner. Fra denne Regel er der tilsyneladende hidtil kun anført een Undtagelse, nemlig Flensborg, hvor Knudsgildets Oldermænd deltog i Valget af ny Raadmænd. Brevet fra Koldings Byraad til Lybæk føjer hertil et nyt Eksempel paa et Knudsgildes retslige og direkte Indflydelse paa Bystyret. Brevet er en officiel Skrivelse fra Byens Raad og Byens Foged – og dernæst »de øvrige Bedreborgere« –, men det er bekræftet ikke med Byens Segl, men med Knudsgildets Segl. Den eneste naturlige Forklaring paa dette Forhold er, at Byens Raad endnu ikke havde et eget Segl, ikke endnu havde skilt sig ud fra Knudsgildet, endnu opfattedes som et Led af Knudsgildet, saa at en Skrivelse, der efter Ordlyden stammede fra Byens Raad, i Virkeligheden var et Udtryk for Knudsgildets Vilje, repræsenteret af »de øvrige Bedreborgere«.

10.

Det er en almindelig Antagelse, at Figurer i et Bysegl eller et Byvaaben skal betyde noget, skal have en vis Sammenhæng med Aarsagen til Byens Oprindelse eller dog paa en eller anden Maade være i Stand til at afgive historisk Bevis for Begivenheder eller Personer eller Institutioner i eller ved Byen i dennes første Barndom. Det er i foregaaende Kapitler vist, at der ud fra denne Forudsætning i de sidste fire Aarhundreder er fremsat talrige Formodninger om Koldings Segl og Vaaben, hvorledes man med Seglbilledet som Udgangspunkt har fremsat Gisninger af forskellig Art og støttet disse med sagnagtige Meddelelser, og hvorledes disse Gisninger har skabt Ændringer af Seglbilledet, indtil dette er blevet et andet end det oprindelige.

Med Ørnen som Udgangspunkt har man skabt Sagnet om en gammel Borg, Ørneborg, ældre end det senere Koldinghus. Stenen, paa hvilken Ørnen sidder i G. b., er i Rantzaus Vaaben blevet til Riddervisens »højen Hald«, i hans prosaiske og poetiske latinske Tekst til en Bakke (Collis), som dernæst gøres til første Led i Bynavnet. De dekorative Linjer er blevet tydede som Bolgerne i Kolding Aa, der flyder ved Borgens Fod. Under Paavirkning af Riddervisens »Lind i dyben Dal« er Blomsten ændret til en Lind, og Linden gjort til andet Led i Bynavnet. Sagndannende Historie har skabt Beretninger om de mange Ørne, hidlokkede af de talrige blodige Slag ved Kolding, og Linden er begrundet ved Meddelelser om, at der i og omkring Kolding har vokset særligt mange Lindetræer. Det har heller ikke manglet paa sindbilledlige Forklaringer af Ørnen og Linden som repræsenterende Slottet og Byen, endnu mere sindbilledligt de sønderjydske Hertuger og Danmark, eller Tyskland og Danmark.

Og saa finder man i Lybæks Stadsarkiv et Seglaftryk, der viser, at alle disse Formodninger og Gisninger er ganske grundløse, eftersom Byens hidtil ældste Segl – G. b. – er en Efterligning af et endnu ældre Segl, tilhørende Byens Knudsgilde. Emblemene har altsaa ikke nogensomhelst Tilknytning til Byen. Det er Knudsgildets Emblem, de mest almindelige heraldiske Mærker, saa at det paa Forhaand maa anses for usandsynligt, i hvert Fald for Ørnens og Bølgernes Vedkommende, at de er mere end dekorative.

Som Skjoldmærker (og Seglmærker) benytter Heraldiken (og Sphragistiken) alle mulige Figurer, Mennesker, Dyr, Planter, Bjerge, Vand, desuden Vaaben, Værktøj, Smykker o. s. v. Alle Figurer stiliseres paa en saadan Maade, at de mest karakteristiske Dele fremhæves ved overdreven Størrelse og markeret Form, idet Hovedformaalet er, at disse Figurer skal træde klart frem og, saa vidt muligt, udfylde det indenfor Skjoldranden (Seglranden) værende Rum²⁷).

Af Figurerne paa G. a. tilfredsstiller Bølgelinjen og Ørnen fortræffeligt disse Krav, Blomsten mindre godt. Bølgelinjen er sikkert rent dekorativ. Ørnen er den saakaldte »flyvefærdige« Ørn, der af Heraldikere siges nærmest at tilhøre en senere Periode, medens den rigtige »heraldiske« Ørn fremstilles i lodret Stilling. Saaledes ses den paa Wilhelm Hiddesons Signet,

fundet paa Koldings St. Jørgens Banke, et Malmsignet, hvis Stilpræg viser hen til Tiden omkring 1250, med et smukt graveret Billede af en Ørn med udspilede Vinger og Omskriften:

42 S' : WILELMI : HID : DESSONE, d. v. s. Wilhelm Hiddesons Segl«, formodentlig en gejstlig Person²⁸).

Om Blomsten kan kun siges den ene Ting, at det er en Blomst, en smukt stiliseret Blomst, der hverken botanisk eller heraldisk lader sig bestemme med Sikkerhed. En Botaniker vil sige, at Topblomsten mest ligner en Kurv, medens de øvrige Blomster- og Stængeldele kan minde om en enkimbladet Plante.

Den af Georg Bruun fremsatte, Side 8 omtalte Formodning, at Blomsten kunde betegne en Lilje, er tvivlsom. Der er ganske vist i Plantens Stængel og de nedre Blomster ikke ringe Lighed mellem Koldings G.a. og G.b. og enkelte Knuds-segl i andre Byer²⁹), men paa disse er Topblomsten udpræget liljeformet, medens den paa de to Koldingsegl, botanisk bestemt, maa kaldes en Kurv. Privat udtaler Hr. Arkivar Grandjean paa en Forespørgsel, at Blomsten sikkert er en ren dekorativ Komposition, og at »det vil være klogest at undlade Gætterier, der ikke kan støttes af noget positivt«.

Dette er utvivlsomt rigtigt, og da det er umuligt at lægge noget sindbilledligt ind enten i Ørnen alene eller i Sammenstillingen af Ørnen og Blomsten, bliver Resultatet, at den Kunstner, som fik til Opgave at stikke Seglet, ud fra sin egen kunstneriske Smag har skabt et lille nydeligt Genrebillede, som Hr. Arkivar Grandjean i sit franske Resumé med Rette kalder »un très joli petit paysage«, et meget smukt lille Landskab³⁰).

11.

I Anledning af et ministerielt Cirkulære om Købstædernes Vaaben og Afbildninger af dette sendte Borgmester Schjørring 19. Januar 1886 følgende Svar:

»I Henhold til Indenrigsministeriets Circ. f. M. tillader jeg mig herved at fremsende to forskellige Seglaftryk samt 2 Afbildninger af Byens Vaaben, hvorhos jeg med Hensyn til forskellige Forklaringer af Vaabenets Betydning skal henvise til Fyhns Efterretninger om Kjøbstaden Kolding S. 12.«

De to Afbildninger er Aftryk af G.b. og et Clichéaftryk, som vil blive omtalt i det følgende. De to Laktryk stammer fra to i Firserne brugte Segl, det ene et Bysegl, Segl Nr. 8, det andet Kæmnerkontorets Segl, begge med dansk Omskrift. Da Skrivelsen ikke nævner G.d. og G.f. og et i Aarene 1831-1870 brugt Raadssegl, Segl Nr. 7, maa disse tre Segl i 1886 være forsvundet.

En Undersøgelse af Koldings gamle Arkivsager, som er deponerede i Landsarkivet i Viborg, viser, at fra 1660-1811 bruges kun G.d. og G.f., oftest G.d.³¹). Om de næste 20 Aar oplyser det tilstedeværende Materiale intet.

Fra 1831 møder vi et nyt Segl, ovalt, 18×20 mm. Omskriften er COLDINGENCIS SIGILUM SENATUS, det koldingensiske Raads Segl. Manglen af det ene L i Sigillum og den urigtige Stavning af Tillægsordet (-cis for -sis) lader formode, at den

- 44 er taget fra G.f. Seglbilledet viser til venstre siddende paa et højt Fjeld - maaske efter Taubers »højen Hal« Side 23 - en lille Pipfugl, til højre en Lind. Det er det mindste af de otte Bysegl med Byens Symboler. Seglet ses at være brugt 1831-1870.

Samtidig med dette Segl fra 1841-1870, derefter alene, bruges det ene af de to Laksegl, som Borgmester Schjørring indsendte i 1886. Det er ovalt, 22×25 mm, med dansk Omskrift: KOLDING KIØBSTADS SEGL. Seglbilledet viser indenfor en stærkt udhævet Skjoldrand til venstre et Træ, til højre en Bakke, hvorpaa der sidder en lille Fugl. De to Figurer er altsaa anbragte som paa Rantzaus »Vaaben« Side 28.

Det andet Laktryk, som i 1886 indsendtes sammen med Segl Nr. 8, er meget yngre. Det medtages her, fordi det ligesom Bysegl Nr. 8 bruger Rantzaus Placering af de to Figurer og derved giver Anledning til Arkivar Thisets nedenfor meddelte skarpe Kritik. Omskriften er KOLDING KÆMNER

CONTOIR³²). Seglstikkeren har været lidet heldig i Gengivelsen af Fuglen, der mere ligner en Tamdue end en »flyvefærdig Ørn«.

I sin Skildring af danske By- og Herredssegel omtaler Arkivar Thiset disse to Segel med bidende Spot³³). Efter en Beskrivelse af G. b. fortsætter han: »Det er afbildet i Fyhns Efterretninger om Kjøbstaden Kolding, hvor der gives forskjellige Forklaringer til dette Bymærke, bl. A. gjøres Vaabnet efter følgende Recept parient³⁴): Stenen er en Dyngge, Planten en Kaalplante, altsaa »Kaal-Dyngge«. Det er naturligvis Signetets egen gammeldags Skrivemaade af Bynavnet – KAALDYNG – som har givet Anledning til denne kostelige Fortolkning af Figurerne, men forøvrigt synes det næsten, som om den med al sin Barnagtighed en Tid lang har fundet Tiltro, thi den nærliggende Indvending, at Figurerne saa maatte læses bagfra, idet »Dynggen« staar foran »Kaaalen« har man i to fra en senere Tid slammende Signeter . . . viiselig raadet Bod paa ved at bytte de to talende Figurer om«. Selv om Arkivar Thiset er gaet grassat i sin Omtale af de to Segel, kan man nok give ham Ret i, at Omstillingen af de to Figurer fortjente en alvorlig Misbilligelse.

Segel Nr. 8 brugtes sidste Gang 1913, 6. Februar, af Borgmester Baller, *paa Kolding Byraads Vegne*, til Autorisation af Bevillingsnævnets Forhandlingsprotokol, og det hedder udtrykkeligt i Autorisationspaategningen: »Denne gennemdragne og med *Byens Segel* forsynede Protokol«.

46 Kolding har altsaa siden 1250 haft otte Bysegl og et Kæmnersegl med samme, om end saare forskelligt behandlede, heraldiske Motiv. De seks Bysegl efter 1555 har været skjoldrandede³⁵). Af de otte Bysegl er kun (i. b. bevaret. Seglaftrykene bekræfter Sandheden af Arkivar Grandjeans Udtalelse: »Den senere Middelalders pompøse Sigiller viger som Hovedregel stadigvæk for ringere og ringere Arbejder«³⁶).

Fra 1870 – formentlig efterat Udtrykket: *Kommunalbestyrelsen* ved Købstadkommunalloven af 26. Maj 1868 er ændret til *Byraad* – anskaffes to Seglplader, det ene ovalt af Størrelse 24×31 mm., det andet rundt, 15 mm. i Diameter, begge med Ind-

skriften KOLDING BYRAAD. Disse er siden anvendt til Forsegling i Lak af autoriserede og gennemdragne Protokoller og i enkelte andre Tilfælde, f. Eks. ved Valghandlinger til Forsegling af Indgangen til Valgbestyrelsens Lokale i den lovbefalede Pavse. Derimod sker det nu kun ganske undtagelsesvis, at Dokumenter, udstedte af Kolding Byraad, forsynes med Byens Segl.

Fra 1862 møder man Stempelastryk som Erstatning for Segl. Under Skrivelser af Borgmester Monrad (1859–1876) findes »til Bekræftelse under min Haand og Stadens Segl« eller »til Bekræftelse under min Haand og mit Embedssegel« foruden Seglene Nr. 7 og 8 ogsaa et blaåt Stempel med Ordene KOLDING BYFOGEDCONTOIR. Efter 1891 findes et nyt Stempel: BYFOGED OG BORGMESTERKONTORET I KOLDING.

Den ene af de to »Afbildninger af Byens Vaaben«, som Borgmester Schjørring indsendte i 1886, var et pynteligt udført Seglmærke med Billedet af en Fugl paa en Bakke til venstre og et løvrigt Træ med fyldig Krone til højre. Omskriften er KOLDING KIØBSTADS SEGL. Seglmærket er 25 mm. i Diameter og omslynget af bugnende Rugvipper³⁷⁾. Seglmærket er f. Eks. paatrykt de af Kolding Byraad til »Bikuben« udstedte Obligationer for Kommunens Laan 670,000 Kr. i 1887 og 335,000 Kr. i 1903.

12.

Det var oprindelig Krigerens Skjoldmærker, som skabte hans »Vaaben« i dette Ords heraldiske Betydning, et Emblem eller Mærke, som brugtes dekorativt af ham og Slægten paa Smykker og Brugsgenstande, desuden paa det Signet, hvormed han bekræftede vigtige Dokumenter. Det er en almindelig Mening, at denne Ret til at »føre Vaaben« er og var forbeholdt Adelen. Det virkelige Forhold er, at gennem hele Middelalderen og ogsaa senere havde baade Gejstlige, Borgere og Bønder samme Ret til heraldiske Emblemer, hvad enten disse var simple Bomærker eller mere kunstneriske Figurer, baade paa Brugsgenstande, deres Bygninger og deres Signeter³⁶⁾. Denne Ret havde disse Stænder ligeledes, naar de sluttede sig sammen i Samfund, og allerede i den tidlige Middelalder kendes i Danmark Kloster-, Stifts-, Herreds- og Byvaaben, først kun som Signeter med heraldiske Mærker, senere ogsaa anvendte paa anden Maade, f. Eks. paa Bygninger og Faner. De fleste af Seglbillederne fik Tid efter anden en skjoldformet Ramme – den ses paa Koldings Bysegl i det 16. Aarhundrede, tydeligst paa G.e. – og blev derved Vaabenmærker, førte med Alders Hævd, uden at nogen Hjemmel fra Kongen ansaas for nødvendig. Fra det 15. Aarhundrede kendes imidlertid Eksempler paa kongelig Stadfæstelse af Byvaaben ved aabne kongelige Breve, der udtrykkelig fastsatte bestemte Farver. Det ældste kendte Brev af denne Art i Danmark er Kong Erik af Pommerns Brev for Malmø 1437, senere er lignende kongelige Breve til København (1465), Præstø (1519), Rønne (1562). I nyere Tid er By- og andre Vaaben fastsatte i Privilegier og

kongelige Resolutioner³⁰⁾, sidst ved Bekendtgørelse af 9. November 1936 fra Ministeriet for Handel, Industri og Søfart om Beskyttelse af danske Kommunevaaben og Segl.

Kolding har aldrig faaet Skjoldbrev. Den har tiltaget sig selv Vaabenret ved at anbringe sit Segl indenfor et Skjold. Saa vidt vides, skete dette først 1555. Benævnelsen »Vaaben« findes første Gang i Rantzaus Tekst 1585 sammen med det Side 28 meddelte dekorative Billede. Officielt bekræftes Begrebet »Byvaaben« ved den Sandstenstavle, som 1609 sattes

Den bevarede Del af Sandstenstavlen fra 1609.

over Indgangsdøren paa Kolding Raadhus, malet med polychrome Farver. I Midten ses Koldings daværende Byvaaben, til venstre en Ørn paa et Bjerg, til højre en træliggende Vækst. Den bevarede Del af Tavlen er nu i Museet paa Koldinghus.

I 1634 anskaffede Byen »en ny Byfane, hvorpaa Byens Vaaben var formalet — 24 Rigsdaler⁴⁰⁾«. Vaabnet har vel været en Gengivelse af det den Gang brugte Bysegel G.c. I sin Afhandling om danske Byvaaben meddeler Arkivar Thiset, at der findes en koloreret Fremstilling af Koldings Byvaaben i Rostgaards haandtegnede Samlinger af danske Byvaaben i det kongelige Bibliotek: »En hvid Fugl paa et sort Bjerg ved en grøn Plante, Feltet blaåt, Bølgerne Sølv«, men han fælder om denne og andre Samlinger af farvede Gengivelser den knusende Dom, at de efterlader det Indtryk, at enhver havde sat Farver

50 til efter sit eget Hoved⁴¹). Denne Dom er sikkert rigtig nok for Koldings Byvaaben, da Kolding aldrig har faaet kongeligt Brev med Vaabenret og fastsatte Farver.

Bortset fra de Side 22-24 anførte Beretninger og Forklaringer af udenbys og indenbys Historikere fra Rantzau til Fyhn og de to Indberetninger om Byens Vaaben fra Kolding Byraad 1746 og 1886, i hvilke »Vaaben« altid omtales i Betydning af Signet, findes der efter 1634 næsten ingen Meddelelser om Byens Vaaben. Selv den flittige Fyhn, der med elskelig Iver og beundringsværdig Samvittighedsfuldhed har noteret de Tusinder af smaa Ting af byhistorisk Interesse, som vi nu er saa glade for, kan kun meddele, at Byens Vaaben ses paa to af Kirken i 1739 bekostede Messing Lysstager og paa Vognmændenes Ligbaare⁴²). I sin lille Bog fra 1840 om Kolding Commune i Anledning af Indvielsen af det ny Raadhus nævner Rosendahl slet ikke Byvaabnet, og det ses heller ikke paa Billedet af dette i Eliassens Bog om Kolding, Side 481.

Samme Sted er gengivet det i 1875 indviede Raadhus. Dette var mod Nord og Syd forsiret med to lave Taarne med Murkroner. Paa Façaden af hvert Taarn var et Vaabenskjold. Efter endnu bevarede Skitser af Bygningsinspektør Winstrup, som ledede Byggearbejdet, og efter mundtlige Meddelelser fra den endnu levende Malermester, som malede de to Skjolde, kan man med stor Sikkerhed fastslaa, at det søndre Skjold forestillede Byens Vaaben, medens det nordre symboliserede

Brusk – Nr. Tyrstrup Herred samt Andst, Slaugs og Jerlev Herred, udtrykkeligt betegnede med et sammenslynget NT og de enkelte Bogstaver B, A, S, J. Disse Herreder havde nemlig fra 1875 Embedskontorer og Retslokaler i Bygningen, der i Fællesskab ejedes af Kolding By, Vejle Amt og Ribe Amt. Kolding Bys Vaaben bærer i Overensstemmelse med Traditionen Figurerne af en Ørn og et Træ.

Ved den gennemgribende Restaurering i 1910–11 blev Herredsvaabnet erstattet med Rigsvaabnet, og Byvaabnet paa Initiativ af daværende Kæmner I. O. Brandorff gengivet i Overensstemmelse med Emblemene paa Seglet fra 1421: Ørnen og Blomsten⁴³).

Det betegner et Brud med en næsten 400 aarig historisk Tradition, at Byen i Begyndelsen af det 20. Aarhundrede opgiver de heraldiske Mærker, som den vedkendte sig i Begyndelsen af det 16. Aarhundrede og den Gang fastslog ved at anbringe en Skjoldrand omkring Byseglet G.c. Der er den Forskel paa G.c. og G.b., at det sidste aldrig var skjoldrandet, aldrig anerkendtes som Byens Vaaben, men kun som Byens Segl (Sigillum ciuitatis), medens G.c. foruden at være Byens Segl ogsaa var Byens Vaaben, saaledes anerkendt af Rantzau 1585, officielt af Byen selv ved Sandstenstavlen 1609, senere i alle historiske Beretninger og i Magistratens Indberetning 1774. Bruddet var historisk berettiget, fordi Traditionen hvilede paa falske Forudsætninger, og fordi man ved dette Brud gengav Byen dets ældste Bysymbol. Og heraldisk set var det lige saa berettiget i det 20. Aarhundrede at anbringe G.b. i et Skjold, som i det 16. Aarhundrede at skjoldrande G.c.

52 Nu ses dette ny Byvaaben i Gavlen af Raadhuset fra 1924, med Emblemerne fra G.b. i noget stiliseret Form og tegnet af Raadhusets Bygmester, Arkitekt Ernst Petersen.

Derimod giver Byens *fotografisk* fremkaldte Seglmærke et helt rigtigt Billede af Emblemerne paa G.b.

Byens Seglmærke bruges nu af:

Boligkontoret,
Borgmesterkontoret,
Kolding Gasværk,
Kolding Vandværk,
Kæmnerkontoret,
Skattekontoret,
Socialkontoret,
Stadsingeniørens Kontor,

medens de kommunale Skoler siden 1905 som Seglmærke har brugt det i Note 43 omtalte lidt ændrede Motiv af Byseglet ⁴⁴). Byens Seglmærke har ogsaa ofte været anvendt af andre ikke-kommunale Institutioner og til Formaal, der ikke vedrører Byen.

Om ikke-kommunale Institutioners og privates Benyttelse af Seglmærket har Byraadet 15. Marts 1937 vedtaget: 53

1. Kolding Bys Segl maa kun benyttes af Byraadet.
2. Gengivelse i Tegning, Maleri, Metal eller andet Materiale af Byvaabnet (som afbildet i Byseglet fra formentlig 1421) er ligeledes forbeholdt Byraadet.
3. Gengivelse i Tegning, Maleri, Metal eller andet Materiale af Byseglet(vaaben)s Billede, men uden Seglets Tekst: »S' CIWITATIS IN KAALDYNG«, kan efter indsendt Andragende i hvert enkelt Tilfælde tillades stedlige Foreninger og Korporationer af Næringsdrivende, idet Tegning til Vaabnets Benyttelse sammen med Andragendet skal indsendes til Byraadets Godkendelse«.

13.

Den Tid er forbi, da man til daglig brugte heraldiske By-sigiller til Segl i Voks eller Lak. Alle Koldings gamle Sigiller har aftjent deres Seglpligt. Efterhaanden er de opslidt og ved Vanrøgt gaaet til, alle undtagen G.b., som har været i Byens Eje i over 500 Aar og i den Tid trodset baade Krigene og Ildebrandene. Det er vel snarere dets Størrelse end dets Heraldik, som har frelst det fra Tilintetgørelse. I 1555 blev det vraget og erstattet med larveligere Signeter med ændrede Emblemer. I den nyere Tid er det atter kommet til Ære og Værdighed, anerkendt som Byens Vaaben med Tilsidesættelse af baade Rantzaus Dekoration, den sagnagtige Lind gennem fire Aarhundreder, Gaasen paa G.e., Pipfuglen og Tamduen paa Signeterne efter 1831.

Efter Fundet af det ældre G.a. vil det Spørgsmaal melde sig, hvilket af de to Segl der fremtidig skal vælges til Byens Symbol, om et Seglskifte, et Vaabensifte, er ønskeligt.

I den nyeste Tid har der i Danmark været en voksende Interesse for Byvaaben, Herredsvaaben, Amtsvaaben. Nogle Byer har med Opgivelse af nyere, mindre værdifulde Emblemer søgt tilbage til de ældre, mere heraldisk prægede Mærker, andre har ladet fremstille Signeter med helt moderne Seglmærker, ikke altid med Held⁴⁵). Det sidste er naturligvis udelukket for Koldings Vedkommende. Det er en umulig Tanke, at Kolding i det 20. Aarhundrede skulde ville opgive det By-symbol, som Byen brugte i det 13. Aarhundrede og vedkendte sig i det 14. Aarhundrede ved paa G.b. at sætte Omskriften S' CIWITATIS IN KAALDYNG. Men Tilstedeværelsen af de

to Segl, med de samme Symboler, nødvendiggør et Valg mellem G.a. og G.b.

Til Forsvar for G.b. kan anføres, at det har været og nu er Byens Segl, at det har en Historie, der strækker sig over to Perioder, der tilsammen udgør 200 Aar, at det godtgør sin Ret som Byens Segl ved sin Omskrift, medens G.a. betegner sig selv som et Knudsgildesegl, endelig at det eksisterer som Signet, ikke blot som Aftryk.

Der kan ikke tillægges den Indvending, at G.a. oprindeligt har været et Knudsgildesegl, større Værd, da det har været brugt som Bysegl i en Aarrække, maaske 50 Aar, maaske endnu længere, da Omskriften kan erstattes med en ny, lige saa let i det 20. som i det 14. Aarhundrede, og da det afgørende ved de to Signeter er Seglmærkerne, der er fælles. Til Forsvar for G.a. kan saa anføres baade kunstneriske og historiske Grunde. G.a. bør, hvis der skal tages heraldiske Hensyn, foretrækkes paa Grund af sin ypperlige Reliefvirkning og sin Kraft i Gengivelsen af Figureerne i Modsætning til G.b.'s grovere Efterligning. Hertil kommer saa det fra et byhistorisk Synspunkt meget væsenlige Fortrin, at G.a. giver et dybere historisk Perspektiv, eftersom det fører Byens Historie et Aarhundrede længere tilbage i Tiden og bevarer det ældste kendte Minde i Byens kommunale Udvikling.

Vi ved saa lidt om vor By i det 13. Aarhundrede, at vi ikke har Raad til at forbigaa og henlægge noget af vor Viden. Af de ganske korte Meddelelser om, at Kolding i 1231 betalte 80 Mark rent Sølv i Skat, og at Biskop Gunner i Ribe i 1236 betænkte de syge i Kolding – de to første og hidtil enestaaende Meddelelser om Kolding efter 1200 – kan man drage og er der draget værdifulde Slutninger. Ikke mindre gælder dette for Seglet G.a. og det Brev, som Seglet bekræfter. Der er ligesom mere Liv over dette synlige Minde om Koldings første Ungdomstid end over de to Minder i Ord. Med egne Øjne kan vi se det Segl, som Koldings Byraad og Koldings Borgere –

56 selv om de vigtede sig med Tillægsordet »bedre« – har benyttet paa Byens Vegne. Dette Segl lader sig ikke længere bruge til Sagnhistorie og fantastiske Forklaringer, det vil aldrig være muligt at lægge en dybere Betydning ind i de to Figurer. Hovedsagen, hvorpaa det alene kommer an, er at de er der, at de har været der i 700 Aar, at de knytter Nutid til Fortid, at gennem dem taler med Traditionens Myndighed det gamle Kolding til det ny Kolding.

Selvfølgelig bør G.a.'s latinske Omskrift udgaa og erstattes med en dansk, ligesom paa Byraadsseglet den latinske Omskrift SIGILLUM SENATUS COLDINGENSIS er erstattet med en dansk: KOLDING BYRAAD. Paa samme Maade vil i danske Borgeres Øren Omskriften KOLDING BYS SEGL være baade smukkere og mere forstaaelig end S' CIWITATIS IN KAALDYNG. Men Mindet om Seglets Alder bør bevares. Det gøres let ved et Aarstal i Omskriften, f. Eks. 1275.

NOTER

B.: Georg Bruun: Kolding før 1700. E.: Eliassen: Kolding fra Middelalder til Nutid. F.: Fyhn: Efterretninger om Kjøbstaden Kolding. G. I.: Grandjean: Danske Købstæders Segl indtil 1660. G. II.: Grandjean: Dansk Heraldik. M.: Mackeprang: Dansk Købstadstyrelse. N.: C. Nyrop i Tidsskrift for Kunstindustri, 1899. Ta.: Tauber: Breve fra Kolding. Th.: Thiset i Tidsskrift for Kunstindustri, 1893.

1) Det er en af de vigtigste Grundlove for Heraldiken (Læren om Vaabnmærker) og derefter for Sphragistiken (Læren om Seglmærker), at Begreberne »højre« og »venstre« altid opfattes som gældende for Skjoldets Bærer. Man maa altsaa tænke sig i dennes Sted, staaende bag Skjoldet. For at undgaa Forvirring, bruges i denne populære Afhandling de to Ord i deres daglige Betydning.

2) S' er en Forkortelse af Sancti, den hellige.

3) S' er en Forkortelse af Sigillum, Segl.

4) G. I. 14.

5) N. 8—9.

6) B. 21.

7) N 1.

8) Alle de ni Segl er forsynede med de saakaldte Bomærker. Bomærkerne var mere eller mindre runeagtige Tegn, Kors, Trekanter, Firkanter, Pile og Hager, undertiden kombinerede med Bogstavformer eller Figurer som Anker, Stjerne, Hjerte o. s. v. De kendes fra enkelte af Lavadelens Sigiller, blev ogsaa brugt af Gejstligheden, men er dog særligt knyttede til de uadelige Stænder. De forekommer ikke blot i Sigiller, men ogsaa paa Ligsten, Epitafier, Kirkeinventar, Portbjælker o. s. v. (G. II. 165).

9) F. Tillæg og Rettelser 10.

10) Hald, d. v. s. Kampesten, Fjeld, Bjerg.

11) Linden.

12) Sammenkomster og Gæstebud.

13) Danmarks gamle Folkeviser, danske Ridderviser ved Axel Olrik, 2. Bind, 420—424.

14) Ta. 5.

15) F. 12—13.

16) E. 7—9.

17) Det danske Ord *Kol*, skaldet Hoved, afrundet Bakke, har ingen sproglig Forbindelse med det latinske *collis*, en Høj.

¹⁸⁾ Jonas Coldingensis: Daniæ Descriptio Nova, 1594, 88. Pontanus: Rerum Danicarum Historiæ Libri Decem, 1631, 649. F. 11.

¹⁹⁾ Pontoppidan: Danske Atlas V., 879—880. Aagaard i Antiquariske Aenaler 1820, 256. F. 3 og 13. B. 16—22.

²⁰⁾ M. 58 nævner Brevet, men ikke Seglet.

²¹⁾ Den latinske Tekst, som meddeles af Ta. 103, lyder:

Statuta et leges mensales
pro
Convivio Sct. Kanuti
in Kolding MCCCXCIII.

Qvilibel frater debet detrahere caputium suum, dum lumina importantur, vel solvat II lubecos.

Item.

Qvicunqve frater aut soror nominaverit fratrem suum nomen illegale, sicut neqvam vel Horesøn vel hujusmodi, testimonio bonorum convictus, dabit fratribus V Sterling, et tantum, qvotiescunqve fecit.

Item.

Qvicunqve frater depulerit fratrem suum de sede, et alterius locum violenter sumserit, solvat duos lubecos.

Si quis clamorus absqve certa ratione exstiterit, et sic clamore suo infestat fratres, dabit duos lubecos.

Item.

Si quis vulneraverit fratrem suum ubicunqve locorum, unam lagenam cerevisiæ dabit fratribus, et tantum læso. Si percusserit eum ligno, dabit tantum. At si eum colaphisat, dabit dimidiam lagenam cerevisiæ fratribus, et tantum læso, ac tantum dabit, si traxerit eum per crines.

Item.

Qvicunqve frater in convivio sedendo dormiverit, solvat duos lubecos, et si in eadem domo se deposuerit, et domum ire neglexerit, solvat IV lubecos.

Item.

Qvicunqve vomitum fecerit in domo convivii, dimidiam lagenam cerevisiæ dabit. Si in domo ante stupam vel in area, X Sterling dabit.

Item.

Qvicunqve effuderit potum latius, qvam tegere potest pede, duos lubecos dabit.

Oversættelserne af stupa (Stuen) og area (Gaarden) følger N.

²²⁾ F. 221. Efter C. Nyrop: Gilde- og Lavsskraer fra Middelalderen I 222 gengives her Tingsvidnet:

Alle men, thette breff se eller høre lesis, hielse wy Hanss Row byfoghet i Koldingh, Anders Hanssøn borgmester, Nis Pedersøn i Skerup herytsfoghet i Holmotz herret, Jes Jeypson, Jep Hwas, rademen i Kolding, Erik Jwde, Nis Lassøn och Niss Persøn sudher, borgere i thet samme sted, ewynnelich meth guth och kungøre alle men, som nw ære och komme skulle, ar esther gutz byrdh MCDLXXXIII^o sancti Mauricii

dagh ¹⁾ tha vor skyckel for oss och flere gothe men, som tha vore pa Koldingh byting innen fire stocke, hederlich man her Dyonisius Jensen, sogneprest i Eltongh soghen, loflich beddis och sich eth fulth thingswynne af VIII dannemen, sasom vare Nis Lassøn, Niss Dydh, Sewerin Smydh, Gregoriss Iwersøn, Mychell Raffn, Nis Persøn, Povl Smydh och Palle Nielssøn, hvilke VIII dannemen, som wunne pa theris gothe tro och sanningh, at the soghe och hørde, alh forneffnde Anders Hanssøn borgemester och Nis Pedersøn, allermen i sancti Knudz gylle, och Erich Jwde, skørsman udi thet samme gylle, tesse forneffnde dannemen vore pa Koldyngh bytingh innen fire stocke, alle med sammelith handh lofflich skøthe forneffnde her Dyonisium sancti Knutz gardh i Luseby met huse och jordh, vppe oc nere, vte oc inne, inthet vntaghen, hvilke forneffnde huse oc gardh oc jordh forneffnde hr. Dyonisius Jensøn oc hans rette arffuinge skulle nu her efter hafue, nyde oc bruge fore et fulth kiøb til ewynnelich eyndom qwil oc fri for alle mendz tiltale, som ther kan patale med rette. Item skede that oc sa, at forneffnde her Dyonisius eller hans arffuinge ville nogher tiidh afhende sig forneffnde huse oc jordh entigh met pande eller kiøb, tha skal forneffnde sancti Knudz gyllis forstander, huo som da er pa gyllens vegne, eller borgmester oc radh i Kolding vare forneffnde huss oc gardh oc jordh nest at pande eller købe for lige verdh, som the konne andersted fonghe. Item tilbudher forneffnde allermen oc skørdzmen i forneffnde sancti Knudz gylle, som nu ere eller herefter komme skulle, at frii och hyemle oc fuldkommelich tilstande forneffnde her Dyonisium Jensøn oc hans arffuinge forneffnde huse oc gardh fore alle mendz tiltale, som ther kan patale med rette, for eth fullt kiøb til ewynnelich eyndom. Till vindesbyrdh, at wy hørde oc soghe, at sa gyck oc foer innen fyre stocke, thet wyne vy met vore ingsegill hengendis nethen for thette breff. ¹⁾ 22. September.

²⁾ Navnet Kalentegilde stammer maaske fra »Kalendæ«, den første Dag i Maaneden, paa hvilken Dag Sammenkomsterne holdtes. Kalentegildet var et Broderskab af Præster i en vis Omkres, saaledes at dog Lægfolk, baade Mænd og Kvinder, kunde blive Medlemmer. I Kolding omtales 1511 et Kalentegilde, der i Vestergade havde en Gildesgaard, der hvor nu Brandstationen ligger.

³⁾ B. 61—66; E. 225—227; F. 220—227; N. 1—16.

⁴⁾ 1278 og 1279 nævnes den ældste kendte kongelige Foged, Lensmand paa Koldinghus, Petrus advocatus castri Kalding.

⁵⁾ M. 37—39, 42.

⁶⁾ G. II. 104—105; Th. 17.

⁷⁾ Hugo Matthiessen i Vejle Amts Aarbøger 1929, 1—37.

⁸⁾ N. 4, 15, Nr. 4 og 33.

⁹⁾ G. I. 60.

¹⁰⁾ G. d. synes omkring 1785 at være opslidt, hvorefter det er erstattet med et nyt Segl af samme Form og Størrelse og med samme Omskrift. Ogsaa Seglbilledet er det samme som i G. d., idet dog Fuglen, Træet og Højen er tegnet med en elegantere Streg. Der er syv Bølgelinjer mod

60 det gamle Segls fire. Billedet er en Smule større, Omskriftens Bogstaver lidt mindre end i G.d. Skjoldrammen er lidt anderledes og skarpere trukket op end i G.d., og de to Femtaller og de to Blomsterstængler indenfor det gamle Segls Skjoldramme findes ikke i det ny Segl.

³²⁾ Efter 1886 findes et andet, endnu bevaret Kæmnersegl, med samme Seglbillede og Omskriften: KOLDING KÆMNERKONTOR.

³³⁾ Th. 160.

³⁴⁾ »talende« d. v. s. meddelende Seglets Mening ved Figurerne.

³⁵⁾ Paa et Dokument fra 1792 i Landsarkivet i Viborg findes et Seglaftryk med Byens almindelige Emblemer og Omskriften: COLDING. BYES. NOTARIAL. SEIGL. Brevets Underskrift viser, at dette Segl skyldes Hans Junghans, den første Borgmester i Kolding med juridisk Embedseksamen, den største Opsamler af Embeder, Borgmester og Byfoged 1759—1784, Toldkontrolør til 1791, Herredsfoged i Jerlev, Andst og Slaugs Herreder til 1797, Postmester til 1809. Som Notarius publicus har han brugt dette Segl til alle Notarialforretninger, vedrørende offentlige Beskikkelser, Bekræftelse af Underskrifter (f. Eks. ved Udstedelse af testamentariske Bestemmelser), Attestationer o. s. v. Efter 1818 haves et Notarialsegl, 26×20 mm., med Omskriften: COLDING KIØBSTEDS NOTARIAL SEGL. Efterat Koldings Segl Nr. 7 er ophørt at bruges som Bysegl, genfindes dets Emblemer paa et Notarialsegl til Retsreformens Indførelse 1919. Dette Notarialsegls Stampe er nylig fundet.

³⁶⁾ G. I. 7.

³⁷⁾ Efter Meddelelse af Hr. Litograf Neuhausen, som endnu bruger dette Mærke (uden Omskrift) paa sine Blanketter, er det i Firserne tegnet af Kunstmaler Peder Møller.

³⁸⁾ I 1637 gav 39 Koldingborgere hver en Rigsdaler til ny Vinduer i Raadstuesalen. »Herfor indsattes paa Salen 48 ny Vinduer med indbrændte Vaaben« (E. 250). Fyhn meddeler Side 272, at han paa en Vinduesrude i Kolding ca. 1820 har set Navnet MAVGENS ERICKSØN (den bekendte Raadmand og Kæmner Mogens Eriksen, som genopbyggede Huset Nr. 20 i Helligkorsgade) og Bomærket

omgivne af Englehoveder og Løvværk, indbrændte med forskellige Farver.

39) Th. 16—23; G. II. 7, 9, 36, 38.

40) E. 266.

41) Th. 22, 160.

42) F. 58, 77.

43) Da det har været umuligt at fremskaffe tydelige Fotografier af de to Vaabenskjolde paa Raadhuset i Tiden 1875—1894, beror Redegørelsen i Teksten paa mundtlige Meddelelser af de Malere, som har haft med Arbejdet at gøre. Hr. Malermester Madsen meddeler, at han som Svend hos Malermester Burcharth i 1875 malede og i 1882 genopfriskede to Skitser af Bygningsinspektør Winstrup, og atter i 1899 opfriskede de samme Tegninger. Han hævder bestemt, at Herredsvaabnet ikke i 1899 blev erstattet med Rigsvaabnet. Hr. Malermester Bork oplyser, at ved Restaureringen i 1911 befandtes de to Skjolde at være malede paa frisk Cementpuds og fuldstændigt forvitrede, men det skimtedes, at Byens Vaaben var malet paa blaa Bund, Fuglen i Sølv, Træet grønt og Bakken lidt brunlig. Ved Restaureringen blev Byens Vaaben bragt i Overensstemmelse med det af Kæmner Brandorff modtagne Lakastryk af Byens Segl. Rigsvaabnet maledes paa ægte Guldbund, Løverne blaa, ligesom de ovennævnte Farver vedrørende Byvaabnet blev anvendte. Da Skjoldfladerne var uegnede til Paamaling, lod han Hr. Blikkenslager Schack lave to Blyskjolde, hvorpaa Vaabnene blev malet. Disse Skjolde er desværre forsvundet. Som et ganske morsomt Supplement til de mange Side 22—24 givne Tydninger af Byvaabnet kan meddeles: En tidligere Elev i Almenskolen, der blev Student i 1910, fortæller, at naar han og hans Kammerater paa Vej til Skolen kom ned ad Markdanersgade, drøftede de ofte Betydningen af Emblemene paa Byens Skjold med det Resultat, at Ørnen maatte betyde Koldinghus, den blaa Grund Slotssøen og Træet Dyrehavegaards Skov. Tydningen forudsætter aabenbart, at Vaabnet paa den Tid var det af Winstrup tegnede.

Hr. Malermester Borks Meddelelse om, at han i 1911 malede Byens Vaaben efter et af Kæmner Brandorff overladt Lakastryk af Byens Segl, skulde være et afgørende Bevis for, at Emblemene fra 1421 — Ørnen og Blomsten — anbragtes paa Raadhusets Byskjold i samme Stil. Dog fore-

62 ligger der fra nulevende Øjenvidner Udtalelser om, at Ørnen var af en noget anden Type. Denne anden Type er godt kendt fra Billeder og Fremstillinger i Tiden efter 1900. Dens Særpræg er 6—7 bagud strittende Fjer, der minder om smaa Staalklinger.

Den ses f. Eks. i en Turistvejviser fra 1912, paa et samtidigt Festelegram med prangende Farver — Bundfarven blaa, Bakken sort, Ørnen og Bølgerne Sølv, Planten grøn med de tre nederste Blomster røde — paa Kolding Grundejerforenings Huslejekontrakter med en aabenbart fra Bysegel Nr. 7 taget Omskrift, Sigillum Senatus Colingensis, paa Borgmesterkontorets Egetræsbord fra ca. 1912, endvidere paa de kommunale Skolers endnu benyttede Seglmærke fra 1905. Typen findes første Gang hos Thiset, Tidsskrift for Kunstindustri 1894, Side 160, men det har ikke været muligt at udfinde, hvorfor den paa et vist Tidspunkt er blevet saa populær i Kolding. En Ting er sikker, Typen er en vilkaarlig Ændring af Thiset og har aldrig været brugt i Byens Segl.

44) Kolding højere Almenskoles Signet er efter 1903 Billedet af Dronning Dorothea, stukket af Hr. Guldsmed Holger Kyster efter Medaillonens paa

Mindetavlen fra 1732. Senere er Billedet brugt paa Majfestsmykkerne og paa Skolens Fane. I Baronens og Junkerens Ordenskæder er ogsaa anbragt Koldings Byvaaben, udført i blaat og hvidt Emaillé.

45) Et interessant Eksempel paa et Nutidssegls Tilblivelse har man i Vejen Sognekommunes Segl, tegnet af Arkitekt Zacha Friis. Som Seglfigur har man taget en Skulptur, »Trolde lugter Kristenblod«, af den i Vejen bosatte Billedhugger Hansen-Jacobsen, skænket Byen og anvendt som Midtpunkt i et Springvandsanlæg. Af rent dekorative Grunde har man i Seglrammen anbragt Havreaks, et Hjul og en omgivende Perlekrans. Der er ikke tænkt paa Symbolik ved nogen af de benyttede Figurer, og derfor vil det om nogle hundrede Aar, naar Springvandsfiguren

maaske er forvitret eller omsmeltet, men Byseglet bevaret, være ganske unyttigt at opstille Formodninger om Sammenhængen mellem det overnaturlige Væsen (Trolden) og den opvoksende By, da der absolut ingen er. Tilfældigt har man valgt Motivet for at hædre en Borger, og fordi hans Værk kunde bruges dekorativt.

EKSKURS TIL KAPITEL 9.

Brevet fra Kolding til Raadet i Lybæk indeholder ikke nogen Oplysning, der direkte kan besvare Spørgsmaalet om Koldings Alder som Købstad. Paa et noget skrøbeligt Grundlag har Pontoppidan og efter ham Fyhn ment, at Byen fik Købstadsrettigheder allerede under Valdemar Sejrs. I sin Bog om Kolding før 1700 har Georg Bruun fremsat den Formodning, at Kolding – d. v. s. Kvarteret fra Nicolai Kirke til Graabrødreklostret – fik sit første Privilegium under Erik Glipping. Uden at tillægge Synspunktet afgørende Betydning, kan man vel sige, at den Omstændighed, at Koldings Bystyre paa Brevets Affattelsestid, altsaa 1250–1300, befandt sig paa et Overgangsstadium, saa at Raadsstyret endnu ikke havde faaet fast Form, snarere viser hen til et senere end til et tidligere Tidspunkt for Indførelsen af Raadsordningen. Det turde derfor være mere sandsynligt, at Ordningen er indført f. Eks. 25 Aar efter 1250 – paa Erik Glippings Tid – end 25 Aar før 1250 – paa Valdemar Sejrs Tid. Imod denne Betragtning er det dog, paa Forespørgsel, fra kyndig Side blevet hævdet, at Manglen af et Bysegl »meget godt kan skyldes selv 100-aarig Ligegyldighed for eget Segl, naar man havde et Knudssegl at kunne anvende i de faa Tilfælde, der var Brug for et Segl«.

Pontoppidan og Fyhn begrundet deres Paastand om, at Valdemar Sejrs har givet Kolding Købstadsrettigheder, med en Udtalelse i Christian I's Privilegium af 1452. Den mere kritiske Eliassen føjer til disse to Forfatteres Paastand et »maaske«. Udtalelsen lyder (her citeret efter Fyhn S. 186): »Item tha ondhe wii thennum at haue, nydæ och brugæ there Byfriidh søndhen Koldinge fran Bruncheri swo til steglæberi och swo

66 framdeles til biolderbecki, som wore edelæ forfedhre, Koning waldemar, Koning erick och Koning christoffer haffue ondhet och giueth thennum for oss, och forbydæ wi noger att haffue, nydæ eller brugæ noger rettheit indhen fornessindæ byfriid uthen the haue thet meth wore elskeligæ borgeræ i Koldinge theres mynnæ och williaæ.

Uden Begrundelse har Pontoppidan og Fyhn bestemt Valdemar, Erik og Christopher som Valdemar Sej, Erik Plovpenning og Christopher I. Allerede Udeladelsen af Abel mellem Erik og Christopher er mærkelig, da særligt Abel havde store Interesser i Kolding, som han havde i Pant og som han sikrede ved Opførelsen af Koldinghus 1248. Hertil kommer saa, at *Henvisningen til de tre Konger i Christian I's Brev kun angaar »Byfreden« Syd for Byen*. Ordet »Byfred« betyder oprindelig den til Byens Markomraade udvidede »Torvefred«, dernæst faar Ordet ved Siden af denne juridiske Mening ogsaa en geografisk Betydning, saa at det betegner det Omraade, indenfor hvilket »Torvefredens« og »Byfredens« Retssikkerhed gjaldt. Saaledes bruges Ordet allerede i Valdemars Privilegium 1327. Det er derfor rimeligere at antage, at der med Valdemar, Erik og Christopher menes Valdemar III, der i sit Privilegium 1327 nævner Byfreden, Erik af Pommern og Christopher af Bayern, der i sit Privilegium (1442) henviser til Valdemar III.

Man kan altsaa ikke fra Christian I's Privilegium hente noget Bevis for, at Kolding har faaet Købstadsrettigheder af Valdemar Sej. Heraf følger ikke, at Kolding ikke har været Købstad den Gang. Af Danmarks Købstæder i det 13. Aarhundrede vides kun fire at have haft Købstadsprivilegier for 1250, skønt mange af dem sikkert har været Købstæder længe forinden. Kolding nævnes første Gang i Valdemar Sejrs Jordebog fra 1231. Sætningen lyder: Terra circa Kaldyng valet XIII. Mr. auri. De Kaldyng LXXX mr. puri d. v. s. »Jorden omkring Kolding gælder 13 Mark Guld. Af Kolding 80 Mark rent Sølv«. Allerede Udtrykket »omkring Kolding« antyder en tæt By-

bebyggelse indenfor dette Jordomraade. Hertil kommer saa Byskattens Størrelse. Der er fremsat den Formodning, at Told er indbefattet i Beløbet. Dette er næppe rigtigt, da den vilde være nævnt med et bestemt Tal som for Ribe, der opføres med 350 Mark for Told. Det er lidet rimeligt, at der i 1231 har været enten Heste- eller Kvægudførsel over Kolding, da der næppe paa dette Tidspunkt har været en brugelig Færdselsvej fra Kolding mod Syd. Den jydsk Adelvej, som fra Norrejylland ved Skodborg gik til Sønderjylland, blev skaaret paa tværs af en anden Færdselsaare, som fra Gammel Haderslev søgte frem mod Ribe. Mellem Kolding og Haderslev har den store Farrisskov sikkert paa den Tid umuliggjort al Færdsel. Ej heller kan den af O. Nielsen fremsatte Formodning, at de 80 Mark Sølv er en Afgift fra Kongens Borg, være rigtig, da Koldinghus først bygges i 1248. De 80 Mark rent Sølv maa da betyde Koldings Byskat, og naar man sammenligner denne med Afgiften fra Byer som Horsens, Randers, Aarhus, Aalborg og Odense, synes Koldings at være den største, saa at Kolding 1231 maa have været en efter den Tids Forhold ret velhavende Bebyggelse. Aarsagen til denne Velstand var Handelsforbindelsen mellem Ribe og Skanør over Kolding. Herom minder endnu Gadenavnet ved Kolding Aa »Riberdyb«, d. v. s. Ribes Havn. At denne Havn tillige har skabt Handelsforbindelse med de vendiske Østersøhavne Lybæk og Wismar, kan sluttes af Brevet fra Kolding til Lybæk. Ogsaa dette maa have bidraget til at øge Koldings Vækst og Velstand.

Kyndige Kendere af dansk Statsforvaltning i Middelalderen har udtalt sig forskelligt om Spørgsmaalet. Nogle af dem tør ikke drage nogen sikker Slutning om, at Kolding i 1231 skulde have haft Købstadsrettigheder, medens andre mener, at dette sikkert fremgaar baade af Byskattens Størrelse og af Udtrykket »Jorden omkring Kolding«. Spørgsmaalet vanskeliggøres yderligere ved, at Ordet »Kolding« viser sig at have forskellige Betydninger ved 1200 og ved 1300. Dels laa Koldings Centrum

68 i 1300 paa et andet Sted end i 1200, dels synes Ordet »Kolding« omkring og efter 1300 ogsaa at bruges i udvidet geografisk Betydning om selve Byen med omliggende Bebyggelser.

I Vejle Amts Aarbøger for 1929 Side 1–37 har Hugo Matthiessen paa Grundlag af I. O. Brandorffs Jordbundsundersøgelser paavist, at Ordet »Kolding« i Valdemar Sejrs Jordebog maa betyde en Bebyggelse paa St. Jørgens Banke. Rester af middelalderlige, undertiden over een Meter tykke Grundmure, talrige Skeletfund, der tyder paa to forskellige Kirkegaarde, desuden Fund af gejstlig-religiøs Art, Tilstedeværelsen paa dette Sted af en St. Jørgensgaard, som gav Terrænet dets nuværende Navn »St. Jørgens Banke«, Tilstedeværelsen af en Provstegaard m. m. »slutter sammen i en ubrydelig Række af samstemmende Beviser for, at her maa efter alt at dømme ikke alene en meget væsenlig, men sikkert ogsaa den ældste Del af det middelalderlige Kolding have holdt til«. Bebyggelsen skyldes Ribe, Danmarks store Handelsby mod Vest, som for at skabe en direkte Forbindelse mellem de to Handelscentre, Ribe og Skanør, omkring 1200 sprænger en ny Færdselsvej gennem Jyllands Skove til Kolding med »Riberdyb« som Ankerplads. Denne Færdselsvej maatte nødvendig gaa over St. Jørgens Banke, da Terrænet, hvor nu Laasbygade ligger, var bundløse Moradser, og da sumpede Engdrag Øst for nuværende Vestergade naaede ud over Rendebanen og Søndergade ned til Aaen.

Paa Baggrund af disse Forhold faar de faa eksisterende historiske Meddelelser om Koldinghus og Kolding By i det 13. Aarhundrede en ganske særlig Interesse. I 1232 havde Valdemar Sejr givet sin 14-aarige Søn, Abel, Sønderjylland til Len, og allerede 1242, eet Aar efter Faderens Død, stod de to Brødre, Erik og Abel, kamprede overfor hinanden ved Eldenæs, Nord for Kolding Fjord, uden at det dog i dette Aar kom til Kamp. I 1247 afbrændte Kong Erik Kolding, og antagelig for at hindre en Gentagelse begyndte Abel 1248 at

bygge Koldinghus »som et Værn og Grænsehus, at de Danske ikke skulde indfalde udi Sønderjylland«. At Kong Erik afbrænder Kolding, og at Abel rejser en Fæstning i Kolding, viser, at Byen den Gang har tilhørt Abel, maaske som Pantelen, en Stilling, som Kolding By og Kolding Amt oftere havde i disse Aarhundreder. Fra 1247 til 1268 synes Kolding By og Koldinghus at have været i de sønderjydske Hertugers Besiddelse. I 1268 lod Kong Erik Glipping »bygge og befeste Koldinghus, som han indløste fra Hertug Erik, som en Port oc Nøgel for Riget, at han deraff kunde beskade Førstedømmet oc befri Riget for Indfald«. Det hedder videre i Arild Huitfeldts Beretning om Erik Glipping: »hand skal oc haffue forvidet Kolding oc bygd den søndre By«. Meddelelsen blev før Hugo Matthiessen forstaaet som angaaende en Bydel Syd for Aaen, en lidet rimelig Forklaring, da Rantzaus Kort, der er samtidig med Arild Huitfeldts Danmarkshistorie, kun viser 7-8 Huse Syd for Aaen ved Sønderbro, sikkert Pakhuse og Stalde. Huitfeldts Meddelelse faar først sin rette Betydning, naar man med »den søndre By« forstaaer den Del af Byen, der paa Huitfeldts Tid laa Syd for Slottet i Modsætning til den vestlige By, Laasby m. m., altsaa Kvarteret Øst for Nicolai Kirke. Hermed stemmer godt, at det ældste Murværk i Nicolai Kirke antages at tilhøre Tiden 1250 til 1300, og at Koldings Graabrødrekloster stiftes 1288. Disse to Bygninger betegner Grænserne for det Bykvarter, som paa Kongens Initiativ voksede frem efter 1268, lagt i Ly af det befæstede Slot, for at forebygge en Gentagelse af Katastrofen i 1247, da Kong Erik afbrændte Byen. Det er i Tilslutning til denne af Hugo Matthiessen fremsatte Redegørelse for Skabelsen af et nyt Kolding i Tiden 1250-1300, at Georg Bruun i sin Bog om Kolding før 1700 har fremsat den Formodning, at, naar der i Christopher II's Brev af 1321 henvises til tidligere Privilegier af »vore Forfædre«, maa der tænkes paa et nu tabt Privilegium af Erik Glipping, Skaberen af denne Bydel.

70 Det fremgaar af forskellige Meddelelser og Forhold, at denne ny Bydel har indtaget en Særstilling indenfor det hele Byomraade. Da Erik Menved 1313 havde besejret de oprørske jydskes Herremænd og Bønder, befalede han dem bl. a. at befæste Kolding. Den latinske Grundkilde har Udtrykket »oppidum in Kalding«, d. v. s. Købstaden i (inde i) Kolding, saa at Købstaden modsættes hele Koldingbebyggelsen. Denne Forstaaelse af Ordene svarer ganske til Virkeligheden, idet Grundudgravninger og Stedsangivelser fra det 16. Aarhundrede viser, at Byens »Grave« – d. v. s. Fæstningsgrave – er gaaet mellem Nicolaikvarteret mod Øst og Laasby samt St. Jørgenskvarteret mod Vest. Om den samme Sprogbrug er der maaske et Minde i Seglet G. b. med Omskriften »S' Civitatis in Kaaldyng«, Segl for Byen i Kolding, det eneste Eksempel i Arkivar Grandjeans store Seglværk paa, at en Bys Fællesnavn og Egetnavn forbindes med Forholdsordet *in*. Efter den almindelige Sprogbrug skulde Omskriften være Sigillum Civitatis Coldingæ (eller Kaaldyng), »Byen Koldings Segl« eller Sigillum Civitatis Coldingensis »den koldingensiske Bys Segl«, som i Seglet G. c. fra 1555.

Der er altsaa tre Forhold, som i høj Grad vanskeliggør en Undersøgelse af Koldings købstadsmæssige Stilling i det 13. Aarhundrede, Bycentrets Forflyttelse fra St. Jørgens Banke til Nicolaikvarteret og denne ny Bydels ejendommelige Særstilling indenfor hele det bebyggede Omraade, de sønderjydske Hertugers befæstede Koldinghus og Højhedsretten over Byen 1247–1268, som i disse Aar brød dens Forbindelse med Kongeriget, desuden det ringe Antal af bevarede Købstadsprivilegier, kun to i Tiden 1231 til 1442, Christopher II's 1321, Valdemars 1327. At Kolding før 1321 har haft saadanne Privilegier, ses af Meddelelsen i Privilegiet 1321, at Kongen skænker »vore kære Borgere i Kaldingh alle de Privilegier og Friheder, som de har haft af vore Forfædre, de danske Konger«. At Privilegiet fra 1327 er blevet fornyet og bekræftet af de senere

Regenter, Valdemar Atterdag, Margrete og Erik af Pommern, maa anses for givet. Men hele dette Bevismateriale mangler.

Resultatet af Undersøgelsen bliver da, at man ikke ved Henvisning til et Købstadsprivilegium kan fastslaa, at Kolding i 1231 havde Købstadsrettigheder. Omvendt er Manglen af et Privilegium ikke noget Bevis paa det modsatte. Det er sikkert, at »Kolding« i 1231 var Navnet paa en ret stor Bebyggelse paa St. Jørgens Banke, og at dette Kolding var et ret velhavende Samfund, eftersom dets Byskat var en af de største i Landet. Ud fra disse Kendsgerninger er det en sandsynlig Slutning, der deles af sagkyndige Videnskabsmænd, at Kolding, d. v. s. Byen paa St. Jørgens Banke, allerede den Gang har været en Købstad. Statspolitiske Forhold bevirkede i Slutningen af det 13. Aarhundrede, at Bycentret flyttedes mod Nord, hvorved der opstod en ny Købstad (»oppidum«), som fik de to endnu bevarede Købstadsprivilegier fra 1321 og 1327 og før dem andre, som udtrykkeligt nævnes i Privilegiebrevet fra 1321.

NOTER.

Pontoppidan: Danske Atlas V 881; F. 4; E. 219—220; B. 24—25, 35—40; Hugo Matthiessen i Vejle Amts Aarbøger 1929, 1—37. Samme: Hærvejen 116—117. O. Nielsen: Kong Valdemar den Andens Jordebog XII, XIII, 11, 79, 99, 167. Steenstrup: Studier over Kong Valdemars Jordebog 476—478. Arild Huitfeldts Krønike, Folioudgave Side 211, 216, 273, 367. Private Meddelelser af kyndige Kendere af dansk Statsforvaltning i Middelalderen. Georg Bruun: »Koldings Bystyre før 1800« i Byraadsbogen 1934—35, Side 7—8.

DE AF KOLDING, BY GENNEM CA. 700 AAR
BENYTTTEDE SEGL I TEÇNEDE GENÇIVELSER

G.a.....	Aar	1250-1300
G.b.....	-	1421
G.c.....	-	1555
G.d.....	-	1555
G.e.....	-	1583
G.f.....	-	1555
Nr. 7 ...	-	1831
- 8 ...	-	1841
- 9 ...	-	1870
- 10 ...	-	1870
x. den i	Noterne, Side	59
	omtalte	Variant af G.d.

Tegningerne af G.a., G.b. og Nr. 9 er væsenlig i Seglets Størrelse, de øvrige noget forstørret.

Formentlig af pladsbesparende Hensyn er i Seglet G.a. Bogstaverne I og N i Stedbetegnelsen Kalding sammen-
draget til eet Bogstavtegn, hvor I danner Forstregen til N.

G. a.

G. b.

G. e.

G. c.

G. f.

7.

G. d.

9.

8.

10.